

આત્મધર્મ

વર્ષ ૩૦

સંગ્રહ અંક ૩૫૩

Version History

Version Number	Date	Changes
001	Aug 2005	First electronic version.

આત્મધર્મ
આત્માર્થિતા વાચય દેવગુરુધર્મની સેવાનો સંદેશ આપતું માસિક

૩૫૩

આ જે... જ...

- ૩ ચૈતન્યના આનંદની મજા કરતું-કરતું ભેદશાન પ્રગટે છે.
- ૪ ભેદશાન આનંદપૂર્વક મોહનો નાશ કરતું પ્રગટ થાય છે.
- ૫ તેને માટે અંતરમાં ચૈતન્યનો પરમ પ્રેમ જાગવો જોઈએ.
- ૬ કોઈ કહે-ધીમે ધીમે આત્માનો પ્રેમ કરશું.

તો ગુરુદેવ કહે છે કે-ભાઈ ! ધીમે ધીમે નહીં, આજે જ આત્માનો ઉત્કૃષ્ટ પ્રેમ કર. એની અંતર ધૂન જગાડીને આત્માને આજે જ અનુભવમાં લે... તેમાં વિલંબ ન કર. 'બીજાનો પ્રેમ આજે ને આત્માનો પ્રેમ કાલે' એમ ન કરો. આત્માના હિતના કાર્યને ગૌણ ન કરો. અત્યારે જ હિતનો અવસર છે, હિતને માટે અત્યારે જ ઉત્તમ ચોધીયું છે.

તંત્રી : પુરુષોત્તમદાસ શિવલાલ કામદાર * સંપાદન : બ્ર. હરિલાલ જૈન

વીર સં. ૨૪૮૮ ફાગુણ (લવાજમ : ચાર રૂપિયા) વર્ષ ૩૦: અંક ૫

શ્રી ડિ. જૈન સ્થાન્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ (સોનગઢ)

સોનગઢ-સમાચાર... (ફાગણ સુદ બીજ)

● ફાગણ સુદ બીજ સોનગઢ-જિનમંદિરમાં સીમંધરપ્રભુની પ્રતિષ્ઠાનો મંગલ હિવસ છે... વહેલી સવારમાં આનંદ-ઉલ્લાસપૂર્વક વિદેહીનાથ સીમંધરાદિ ભગવંતોનું ભક્તિથી પૂજન થયું. વિશેષમાં સોનગઢમાં જે ભવ્ય પરમાગમ-મંદિર બંધાઈ રહ્યું છે તેમાં આજે ગુરુદેવનું પહેલું જ મંગલપ્રવચન થયું. આનંદ-મંગલકારી એ પ્રવચન બાદ સીમંધરપ્રભુની રથયાત્રા ગામમાં ફરીને પરમાગમ-મંદિરમાં આવી... આહો ! સીમંધરપ્રભુજી પરમાગમ-મંદિરના ઉત્સવમાં પદ્ધાર્યા... ને પરમાગમમંદિરમાં પ્રભુના અભિષેક-પૂજન થયા.

કોતરકામ ચાલુ છે તેમાં ફાગણ સુદ ત્રીજ સુધીમાં ૨૦૧ ગાથા સુધી કોતરાઈ ગયું છે; ને ફાગણ વદ એકમે પ્રવચનસાર પૂરું થઇને નિયમસારની શરૂઆત થવાની ધારણા છે.

બપોરે સવાબાર વાગ્યા પછી સમયસાર કોતરેલી પ્રથમ આરસની શિલા પૂ. ગુરુદેવના મંગલહસ્તે પરમાગમમંદિરની દીવાલમાં લગાડવામાં આવી, તે વખતે મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોમાં ઉલ્લાસભર્યું વાતાવરણ હતું; પૂ. બેનશ્રી-બેન પણ જિનવાણીની ઉમંગભરી ભક્તિ ગવડાવીને આનંદોઉલ્લાસમાં વૃદ્ધિ કરાવતા હતા. આ પ્રસંગે ભાઈશ્રી ચંદ્રકાન્ત હરિલાલ દોશીના કુટુંબીજનોએ પણ ઉલ્લાસથી ભાગી લીધો હતો.

આરસમાં પરમાગમોનું કોતરકામ ચાલી રહ્યું છે. પંચાસ્તકાય તથા સમયસાર પૂરા કોતરાઈ ગયા છે; પ્રવચનસારનું

ફાગણ : ૨૪૮૯

આત્મધર્મ

: ૧ :

વાર્ષિક
તવાજમ
ચાર રૂપિયા

વીર સં. ૨૪૮૯
ફાગણ
માર્ચ 1973

વર્ષ : ૩૦ અંક : ૫

પરમાગમ-મંદિરમાં પ્રથમ મંગલ પ્રવચન

(મંગલ મોક્ષપુરી તરફ આનંદથી પા-પા-પગલી માંડી.)

ફાગણસુદ બીજ એ સોનગઢના જિનાલયમાં સીમધરનાથ પ્રભુની પધરામણીનો મંગલ હિંસ છે. આ ફાગણ સુદ બીજે, વિદેહીનાથની વાણીના સારરૂપ સમયસાર-પરમાગમ કોતરેલી આરસંશિલા પરમાગમ-મંદિરમાં લગાડવાનું મુહૂર્ત ગુરુલેવના સુહસ્તે થયું. પરમાગમ-મંદિરમાં સવારે-બપોરે પ્રવચનો પણ થયાં. -આમ અનેકવિધ મંગલઉત્સવ થયો. પરમાગમ-મંદિરમાં થયેતા મંગલપ્રવચનોની પ્રસાદી અહીં આપી છે.

(નિયમસાર કળાઃ ૧૮-૨૦ તથા સમયસાર ગા. ૧૮૬)

ધર્મત્થા જીવોએ શું કરવું ? જેણે સુખી થવું છે તેણે શું કરવું ? કેવા આત્માને ધ્યાવવો ? તેની આ વાત છે. -પરમાગમમંદિરમાં મંગળ તરીકે આ સરસ વાત આવી છે. ચૈતન્યશરીરી આત્મા કે જે શાંતનિરાકુળ સુખથી ભરેલો છે-એવા આત્માની ભાવના કરીને, પરિગ્રહનું ગ્રહણ છોડવું ને શરીરની પણ ઉપેક્ષા કરવી. અંતરમાં વળીને ચૈતન્યસ્વરૂપી આત્માને અવલંબ્યો ત્યાં પરદ્રવ્યના ગ્રહણની બુદ્ધિ છૂટી ગઈ. આ રીતે આત્માના અવલંબને તેની ભાવના કરતાં આનંદ અનુભવાય છે, તે અપૂર્વ મંગળ છે; તે પરમાગમનો સાર છે.

હે ભવ્ય ! એકવાર તું બેદજ્ઞાનજ્યોતિ પ્રગટ કર, તો તેના ફળમાં તને એવી કેવળજ્ઞાનજ્યોતિ પ્રગટશે કે જે જગતને મંગળરૂપ છે. અહો ! આત્મા આનંદથી ભરેલો છે, તેની ભાવના કરવી તે પરમાગમના અભ્યાસનું ફળ છે. અહો, તીર્થકરપરમાત્માના જ્ઞાનમાં આવેલો આનંદમય આત્મા, તેને ધર્મ ભાવે છે; રાગને તે ભાવતો નથી. સહજજ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા તો આનંદમાં ફેલાયેલો છે; જડ શરીરમાં કે રાગમાં તેનો ફેલાવ નથી.

પહેલાં તો જ્ઞાન ને આનંદથી ભરેલું આવું તત્ત્વ નિર્ણયમાં ને ખ્યાલમાં આવવું જોઈએ—પછી તેનો અનુભવ થાય. નિર્ણયમાં જ ભૂલ હોય તે અનુભવ કર્યાંથી કરે ? અહો, મારો આત્મા જગતમાં સૌથી સુંદર કોઈ અદ્ભુત જ્ઞાનઆનંદથી ભરેલો ચૈતન્યચમત્કારી મહ્બા પદાર્થ છે—એમ પરમમહિમાથી અંતરમાં આત્માને લક્ષમાં લઈને વારંવાર તેને ભાવતાં અતીન્દ્રિય આનંદસહિત ભગવાનના ભેટા થાય છે. આનંદ જેમાં ભર્યો છે તેની ભાવનાથી આનંદનું વેદન થાય છે. માટે હે જીવ ! આનંદથી ભરેલા આત્મરામ સાથે તું રમત માંડ, ને પરભાવ સાથેની રમત છોડ. —આવી ભાવનાના ફળમાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટે છે તે જગતને મંગળરૂપ છે. જુઓ તો ખરા ! કુદરત પણ કેવી સાથે ને સાથે છે ! —કે આજના પરમાગમના મંગળમાં આ જગતને મંગળરૂપ કેવળજ્ઞાનની વાત આવી. —

“ભેદજ્ઞાનમહીજ સત્કલમિદં વન્દં જગતમંગલમ”

અહો, બેદજ્ઞાનરૂપી વૃક્ષનું સુંદર ફળ એવું કેવળજ્ઞાન તે જગતને મંગળરૂપ છે, વંદ્ય છે. ચૈતન્યસ્વભાવની સન્મુખ થઈને તેની ભાવના કરનારું બેદજ્ઞાન, તે સમસ્ત મોહ-રાગ-દ્રેષ્ણને નષ્ટ કરીને અપૂર્વ કેવળજ્ઞાનજ્યોતિનો ઉદ્ઘય કરે છે. આનંદ તો ચૈતન્યમય આત્મામાં છે, —તેમાં રાગ-દ્રેષ્ણ-મોહનો અંશ પણ નથી, તેથી તેમાં એકાગ્ર થતાં રાગ-દ્રેષ્ણ-મોહની સત્તાનો નાશ (સત્યાનાશ) થઈ જાય છે, ને વીતરાગી આનંદમય કેવળજ્ઞાનજ્યોત જળકી ઊંઠે છે; તે જગતમાં શ્રેષ્ઠ મંગળરૂપ છે.

શાંતિના અપૂર્વ જરણાં જેમાંથી જરે એવી સર્વોત્તમ વસ્તુ હું પોતે છું, મારી ચૈતન્યવસ્તુથી ઊંચું બીજું કાંઈ જગતમાં નથી. લોકોમાં જે. પી. વગેરે પદવીથી મોટાઈ માને છે, પણ તે તો બહારની ઉપાધિ છે; આ અંતરમાં સ્વભાવની

સન્મુખ થતાં મોહને જીતીને આત્મા ‘જય પામે તે ખરો જે. પી. ’ છે. એનાથી ઊંચી કોઈ પદવી જગતમાં નથી. અરે, એકવાર અંદર ડોકિયું તો કર! અંદર રાગથી લિન્ઝ પડીને ભગવાનને ભાગતાં તને કોઈ અપૂર્વ આનંદ થશે... અપૂર્વ મંગળરૂપ શાંતિદશા થશે.... ને તેની જ ભાવના કરતાં કરતાં કેવળજ્ઞાનરૂપ મહાન ફળ પાકશે... કે જે ઉત્તમ ફળ જગતમાં સર્વોત્કૃષ્ટ છે, જગતમાં વંદનીય છે, ને આખા જગતને તે મંગળરૂપ છે. જે કોઈ જીવો આવા સર્વોત્તમ કેવળજ્ઞાનને લક્ષ્ણગત કરે છે તેઓ મંગળને પામે છે. અહો ! ધન્ય રે ધન્ય ! મારો આત્મા સિદ્ધ જેવા અનંત આનંદથી ભરેલો ! -એમ સ્વભાવ તરફ વલણ કરીને, પહેલાં તેના અનુમાનથી વિશ્વાસ કરીને અનુભવ કરતાં અપૂર્વ આનંદ આવે છે. ભાઈ, વિશ્વાસ કરીને અંદર જા... મોક્ષ તરફ તારા મંગલ પ્રયાણ થશે. ‘અહો ! આનંદધામ તરફ હવે અમારા પ્રયાણ થયા... મોક્ષપુરી તરફ પા-પા-પગલી માંડી.’

ધર્મત્બાની આનંદથી ઉછળતી જ્ઞાન-વૈરાગ્યધારા

ફાગણ સુદ બીજે પરમાગમ-મંદિરના મંગલપ્રવચનમાં સવારે નિયમસાર વંચાયું; તેની ઉત્તમ પ્રસાદી આપે વાંચી; બધોરે સમયસારમાં ૧૮૯ મી ગાથા દ્વારા ધર્મત્બાની અદ્ભુત આનંદપરિણાતિ ગુરુદેવે સમજાવી. જ્ઞાન-વૈરાગ્યથી ભરેલી તેની પ્રસાદી પણ આપ પ્રસન્નતાથી વાંચો.

ધર્મજીવને ભેદજ્ઞાન વડે જ્યાં ચૈતન્યની અતીનિદ્રય શાંતિનું વેદન થયું ત્યાં બીજા બધા કરતાં આવા ચૈતન્યની અધિકતા લાગી, ને તેની લગની લાગી આત્માનો આનંદસ્વાદ ચાખીને તેની લગનીના જોરે બીજે બધેથી ધર્મજીવની જ્ઞાનપરિણાતિ વિરક્ત થઈ ગઈ છે એટલે છૂટી જ વર્ત્ત છે. પ્રગટ પર્યાયમાં જ્ઞાન વૈરાગ્યનું અમોદ સામર્થ્ય ધર્મને પ્રગટ્યું છે. આનંદના નાથને અનુભવીને જે શાંતિનું ધર્મને વેદન

: ૪ :

આત્મધર્મ

: ફાગણ : ૨૪૮૮

થયું તેની શી વાત ! અહ્ના, આવી શાંતિનું અમૃત ચાખ્યા પછી ઝેવા રાગમાં કે રાગના વિષયોમાં ધર્મને પ્રેમ કેમ રહે ? એના સ્વાદને ધર્મ પોતાનો કેમ માને ?

જ્ઞાન સાથે ધર્મજીવને અનંતગુણોનું નિર્મળ સામર્થ્ય પ્રગટયું છે. બાપુ ! આવું પરમ શાંત ચૈતન્ય તત્ત્વ તને જૈનમાર્ગ સિવાય બીજું કોણ બતાવે ? બીજે તો આત્માના નામે રાગાદિની પુષ્ટિ કરનારા લૂટારાઓ છે, -એમાં કયાંય આવું ચૈતન્યતત્ત્વ તને નદી મળે. અહો ! જ્ઞાન તે કોને કહેવાય ? જ્યાં જ્ઞાન થયું ત્યાં રાગથી લૂખી એવી અપૂર્વ શાંતિ પ્રગટી કે ગમે તેવી પ્રતિકૂળતાના ઘેર વચ્ચે પણ જ્ઞાન પોતાની શાંતિથી છૂટતું નથી; તે જ્ઞાનના બળે ધર્મજીવ કર્મને નિર્જરાવી જ નાંખે છે.

અહો, કુંદકુંદ ભગવાને આ સમયસારાદિ પરમાગમો રચીને ભરતક્ષેત્રના જીવો ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે. તેમની વીતરાગીવાઙ્મી આ પરમાગમ-મંદિરમાં ટકોત્કીર્ણ થવાની છે, તેનું આજે મૂરત થયું. (સમયસારનું પહેલું પાટિયું ગુસ્ફેવના મંગલ ફસ્તે આજે પરમાગમ-મંદિરમાં લગાવ્યું.) પરમાગમ દ્વારા સંતો આત્માનો વૈભવ બતાવીને કહે છે કે અહો ! ભગવાન આત્માનો કેવો અચિંત્ય વૈભવ છે-તે જેવા તો આવ ! આત્માની શ્રદ્ધા થતાં તેની સાથે અતીનિદ્રય આનંદ-જ્ઞાન-શાંતિ-વૈરાગ્ય-પ્રભુતા વગેરે અનંત ગુણનો વૈભવ પ્રગટે છે. પોતાનો આવો વૈભવ જેણે પોતામાં દેખ્યો-તે જીવ રાગના રંગે કદી રંગાતો નથી; તેની પરિણાતિમાં જ્ઞાન-વૈરાગ્યનું અલૌકિક બળ ખીલી જાય છે. આવા આત્માના આનંદને વેદનારા રાજકુમાર મુનિ થવા માટે જ્યારે વનમાં જાય છે ત્યારે કહે છે કે અરે માતા ! અમને ચૈતન્યના સ્વાદ પાસે આ સંસારની કોઈ વસ્તુમાં રસ નથી. ચૈતન્યના નિધાન પાસે અમને હવે જગતના કોઈ નિધાનની કિંમત ભાસતી નથી. -અરે, હજુ રાજપાટમાં રહ્યા હોય, લગ્ન કરતા હોય, છતાં ધર્મની પરિણાતિ જ્ઞાન-વૈરાગ્યસંપત્ત છે, તે ખસ્તતી નથી. તેના જ્ઞાનનું કોઈ એવું સામર્થ્ય છે ને વૈરાગ્યનું કોઈ એવું બળ છે કે રાગના કોઈ અંશને તે પોતામાં અડવા દેતા નથી, કે કોઈ વિષયોના વેદનને ચેતનાના વેદનમાં ભેળસેળ થવા દેતા નથી. ચેતનાને છૂટેછૂટી રાખે છે. ચેતનામાં સ્વભાવનો રંગ ચરદ્યો તે કદી ઉત્તરતો નથી, ને રાગનો રંગ કદી ચરડતો નથી. -આવી દશાનું નામ ધર્મ છે.

મહા આનંદનો માર્ગ

(નિયમસાર ગાથા ૪ ના પ્રવચનમાંથી: માર્ગ સુદ્ધ ૧૩)

- ❖ આત્માના મહા આનંદનો લાભ તે મોક્ષ છે.
- ❖ આત્મા પોતે અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ તો છે જ, -તેની અંતર્મુખ થઈને પર્યાયમાં તે આનંદરૂપ પરિણામે એટલે આનંદનું સાક્ષાત્ વેદન થાય તે મહા આનંદનો લાભ છે, તે સાક્ષાત્ મોક્ષ છે.
- ❖ આવા મહા આનંદની સાક્ષાત્ પ્રાસિનો ઉપાય તે શુદ્ધરલ્લત્ત્રયપરિણાતિ છે; તે રત્નત્રય પણ અતીન્દ્રિય આનંદરૂપ છે.
- ❖ વસ્તુમાં જે શક્તિ છે તે પરિણાતિમાં પ્રગટે ત્યારે તે કાર્યરૂપ થાય છે. આનંદ આત્માની શક્તિમાં છે પણ પર્યાયમાં કાર્યરૂપે પ્રગટે ત્યારે તે અનુભવમાં આવે છે. કારણરૂપ શક્તિ તો બધા જીવોમાં ત્રિકાળ છે, પર્યાય જ્યારે અંતર્મુખ થઈને તેને પ્રગટ વેદનમાં લ્યે ત્યારે આનંદનો અનુભવ થાય છે તે ત્યારે મહા આનંદરૂપ મોક્ષનો ઉપાય પ્રગટે છે. -તે મુમુક્ષુનું કાર્ય છે.
- ❖ અહા, મોક્ષ અને તેનો માર્ગ-બંને અતીન્દ્રિય આનંદરૂપ છે. આનંદનું વેદન કરતાં-કરતાં મોક્ષ સધાય છે. તેમાં કષ્ટ નથી, દુઃખ નથી.
- ❖ મોક્ષને પામનારા ભગવંતોએ ભવ્ય જીવોને એમ કહ્યું છે કે શુદ્ધ રત્નત્રયરૂપ થયેલો આત્મા તે જ પોતે અભેદપણે મોક્ષમાર્ગ છે. તેનાથી જુદા કોઈ સમ્યજ્ઞર્થન-જ્ઞાન-ચારિત્ર નથી. જેણે અંતર્મુખ થઈને આવા સુંદર માર્ગને પ્રાસ કર્યો તે જીવ અલ્પકાળે મોક્ષ પામે છે, ને ફરીને માતાના ઉદ્રમાં આવતો નથી.
- ❖ અહા, સમ્યજ્ઞર્થનમાં ચૈતન્યના અતીન્દ્રિય આનંદનો એક અંશ અનુભવમાં આવ્યો, તે આનંદ પાસે પણ ત્રણ લોકના ઇન્દ્રિયવૈભવો સર્વથા નિઃસાર લાગે છે. ચૈતન્યસુખના કણિયા પાસે ઇન્દ્રપ્રદની વિભૂતિની પણ કાંઈ કિંમત નથી. તો

મુનિદશામાં વીતરાગી ચારિત્રના મહા આનંદની શી વાત ? આવા આનંદમય સમ્યજ્ઞનાન-જ્ઞાન-ચારિત્રપરિણાતિ તે મોક્ષરૂપ મહા આનંદનો ઉપાય છે. આત્માનો આખો સ્વભાવ આનંદમય છે, તે પોતે આનંદરૂપે પ્રગટે છે.

શુદ્ધ રત્નત્રય પરિણાતરૂપે થયેલ આત્મા તે પોતે વાસ્તવિક અભેદ મોક્ષમાર્ગ છે; તેમાં રાગાદિની અપેક્ષા નથી એટલે તે નિરૂપચાર અભેદ-રત્નત્રય છે. અહો ! વીતરાગમાર્ગમાં આવા આનંદકારી રત્નો પડયા છે; અંદર અતીન્દ્રિયઆનંદનો સાગર ડોલે છે-તેમાં નજર નાંખતાં સમ્યજ્ઞનાદિ રત્ન પમાય છે, તે પણ આનંદકારી છે. વચ્ચે રાગાદિ વ્યવહાર આવે તે કાંઈ આનંદરૂપ નથી, ને તે કાંઈ મહા આનંદનો ઉપાય નથી. શુદ્ધ આત્માના આશ્રયે જે રાગ વગરના અભેદરત્નત્રય છે તે જ આનંદરૂપ છે, ને તે જ મહા આનંદરૂપ મોક્ષનો ઉપાય છે.

શ્રી જિનભગવંતો આવા ઉપાયથી મોક્ષ પામ્યા, ને આવો જ ઉપાય જગતને કહ્યો; તે માર્ગને જે જીણે છે તે જીવ આસજ્ઞ ભવ્ય છે, તે ફરીને માતાના ઉદરમાં પૂરાતો નથી, અલ્યકાળમાં જન્મ-મરણથી છૂટીને મોક્ષસુખ પામે છે. અહો, આવા ચૈતન્યસાધ્યને જીણે સાધ્યાં તેને હવે અસાધ્યપણું કેવું ? રોગાદિ પ્રસંગે પણ તેનું સાધ્ય છૂટતું નથી, તે અસાધ્ય થતો નથી, પોતાના ચૈતન્યસાધ્યરૂપ ધ્યેય પ્રત્યે તે જાગૃત છે, એકશાશ પણ સાધ્યને તે ભૂલતો નથી; સાધ્યને સાધિતો થકો મહા આનંદને પામે છે. સ્વસન્મુખ થઈને આવા આનંદની ભાવના કરવા જેવી છે.

અરે, આવા મહા આનંદનો લાભ લેવાની કોને ભાવના ન હોય ? આત્માનો પરમ આનંદ-તેમાં બીજા કોઈની અપેક્ષા નથી. આવો નિરપેક્ષ આનંદમાર્ગ બતાવીને સંતોષે અપૂર્વ કરણા કરી છે. અરે જીવો ! એકવાર કુતૂહલ કરીને અંદર જીવા તો આવો. વીતરાગી સંતો જેના આટલા-આટલા વખાણ કરે છે... આટલો પરમ મહિમા કરે છે. તે તત્ત્વ અંદરમાં કેવું છે ! એમ આશ્રયથી તે તત્ત્વને એકવાર દેખો તો ખરા ! એને દેખતાં મહા આનંદ થશે. એમાં ડેક્ઝિયું કરતાં તને એવી શાંતિ અનુભવાશે કે જેમાં સંસારના દુઃખની ગંધ પણ નહીં રહે. અરે, એકવાર આ ચૈતન્યના નિર્વિકલ્પરસ પીવા તો અંદરમાં આવ, જીવનના સાચા લ્લાવા તો આમાં છે. અહો, તારા નિજરૂપને તો દેખ, આનંદમય તારું અકૂત્રિમ રૂપ મહા સુંદર છે, તેને જો તો ખરો, લોકો મોહું સારું દેખાડવા

બહારથી (પાવડર ચોપડવો વગેરે) ઉપચાર કરે છે, પણ આ પોતાનું ચૈતન્ય-રૂપ તો કૃત્રિમતા વગર, સહજપણે જ મહા સુંદર છે, રાગના ડાખ વગરનું છે; તેની શોભા માટે કોઈ ઉપચાર કરવા પડતા નથી. આવા અનુપચાર-અભેદ રત્નત્રયપરિણાતિસ્વરૂપ આત્મા તે પોતે ખરેખર મોક્ષનો માર્ગ છે; ને તે જ મહા આનંદના લાભરૂપ મોક્ષને પામે છે. વીતરાગમાર્ગમાં ભગવંતોએ આવો સુંદર આનંદમાર્ગ પ્રકાશયો છે. અહો, આત્મા પ્રસન્ન થઈ જાય ને રત્નત્રયથી ખીલી ઊઠે-એવો સુંદર આ માર્ગ છે.

- ❖ આનંદસ્વરૂપ આત્મા સમ્યજ્ઞનશર્નનમાંને સમ્યજ્ઞાનમાં પણ સ્વસંવેદન-પ્રત્યક્ષરૂપ થાય છે. પરોક્ષ રહેવાનો તેનો સ્વભાવ નથી. એકલા પરોક્ષજ્ઞાનવડે આત્મા કદી જણાય નહીં. સ્વસંવેદન પ્રત્યક્ષવડે આત્મા ચોથા ગુણસ્થાને અનુભવમાં આવે છે, ને ત્યારથી મહા આનંદનો માર્ગ શરૂ થાય છે. આનંદના અનુભવપૂર્વક મહા આનંદનો માર્ગ પ્રગટે છે.
- ❖ અહો, એકવાર વિશ્વાસ લાવ કે હું મારા જ્ઞાનથી જ જણાઉ-એવો મારો સ્વભાવ છે, રાગવડે જણાઉ એવો હું નથી; સ્વભાવને પ્રત્યક્ષ કરવાની તાકાત મારા જ્ઞાનમાં છે. -એ તાકાત રાગમાં નથી. રાગ વગર, અંતર્મુખ જ્ઞાનવડે હું મારા સ્વભાવને આનંદથી પ્રત્યક્ષ કરીને, અનંત સિદ્ધભગવંતોની નાતમાં બેસનારો છું. મહા આનંદમય ચૈતન્યની કુંખ જેણે સેવી તે ભવ્ય જીવ સંસારમાં માતાની કુંખે ફરી અવતરતો નથી. અરે, ચૈતન્યપ્રભુના પડખાં જેણે સેવ્યા તેને હવે ભવ કેવા ? જે આત્મા પોતે જ આનંદરૂપ થઈ ગયો તેને હવે દુઃખ કેવા ? ને ભવભ્રમણ કેવું ? તે તો આનંદને વેદતો-વેદતો મહા આનંદના માર્ગ ચાલ્યો. વીતરાગમાર્ગમાં નિર્ભય સિંહની જેમ તે વિચરે છે. તે આત્મા પોતે જ સમ્યજ્ઞન-સમ્યજ્ઞાનને સમ્યક્યારિત્ર છે; એનાથી જુદું કોઈ સમ્યજ્ઞન નથી, એનાથી જુદું કોઈ સમ્યજ્ઞાન નથી, ને ચારિત્ર પણ એનાથી જુદું નથી. રાગાદિ વિકલ્પો તેનાથી જુદા છે; પણ શુદ્ધ રત્નત્રય તેમજ અનંત ગુણના શુદ્ધભાવો તે તો અભેદપણે આત્મા જ છે, આત્માથી તે જુદા નથી. આવા પરમાનંદરૂપ આત્માને પ્રકાશનારાં પરમાગમ તે પણ લલિત છે-સુંદર છે-આનંદનાં કારણ છે. સહજ આનંદની પુષ્ટિ તે પરમાગમનો સાર છે.

- અહો, તીર્થકરદેવના દરબારમાંથી આવેલી આ વાત છે. ભાઈ! તારા સ્વરૂપની આ વાત છે. તારું આવું પરમ સ્વરૂપ સમજતાં તારાં સ્વકાર્ય સિદ્ધ થશે. મોક્ષનો ઉપાય એટલે કે નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર તે મુમુક્ષુનું કાર્ય છે. તે કાર્યનું કારણ થવાની જેનામાં તાકાત છે એવો સહજ શુદ્ધ ચૈતનસ્વભાવ અનંત-ચતુષ્યથી ભરેલો ત્રિકાળ આત્મા છે. અંતર્મુખ થઈને તેને અવલંબતાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ કાર્ય થયું-તે મોક્ષમાર્ગ છે. મોક્ષને માટે મોક્ષથી જીવે તે નિયમથી કર્તવ્ય છે.
- વ્યવહારને-શુભરાગને નિયમથી કર્તવ્ય ન કહ્યું; તે તો વચ્ચે આવે છે પણ તે કાંઈ મોક્ષનો ઉપાય નથી. મોક્ષનો ઉપાય તો, રાગથી અત્યાંત નિરપેક્ષ છે, તેમાં એકલા શુદ્ધ સ્વદ્રવ્યનું જ અવલંબન છે, પરદ્રવ્યનું-રાગનું-બેદનું તેમાં જરાય અવલંબન નથી.
- ધર્મી કહે છે કે અહો! મારા પરમ તત્ત્વમાંથી આવા નિરપેક્ષ અનુપમ રત્નત્રયને પ્રાસ કરીને હું મોક્ષના અતીન્દ્રિયસુખને અનુભવું છું. પોતાના નિજ-પરમ-તત્ત્વનું અવલંબન તે જ મોક્ષના આનંદનો માર્ગ છે. અહો, આનંદનો માર્ગ અંદરમાં છે, બહારમાં કોઈ બીજાના અવલંબને આનંદની પ્રાપ્તિ થતી નથી.
- વાહ, જન્મ-મરાણના દૃઃખના અંતની, અને મોક્ષના આનંદની પ્રાપ્તિની આ રીત છે. અસંગ ચૈતન્યપ્રભુનો સંગ કરતાં સંસારનો રંગ છૂટી જાય છે ને મોક્ષનો અવસર આવે છે.
- મોક્ષમાર્ગરૂપ કાર્ય સાધવા માટેનું કારણ જીવના પોતાના સ્વભાવમાં જ વિદ્યમાન છે. તે કારણનો સ્વીકાર થતાં શુદ્ધ કાર્ય થયું છે. આ જે સમ્યક્તવાદિરૂપ શુદ્ધકાર્ય મારામાં થયું-તેનું શુદ્ધ-કારણ પણ મારામાં જ વિદ્યમાન છે. —આમ જેણે કારણસ્વભાવનો સ્વીકાર કર્યો તેને રાગાદિમાંથી કારણની બુદ્ધિ છૂટી ગઈ છે, અર્થાત् રાગ મારા રત્નત્રયનું કારણ બને એવો ભાવ તેને રહેતો નથી; રાગથી બિજ્ઞ જે શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વભાવ છે તેને જ તે કારણપણે સ્વીકારીને તેના આશ્રયે શુદ્ધકાર્યરૂપે પોતે પરિણમે છે. મોક્ષને માટે આ નિયમથી કર્તવ્ય છે.
- સમ્યગ્દર્શિ જીવે પરમાત્મસુખનો સ્વાદ ચાખ્યો છે; તે અતીન્દ્રિય પરમાત્મસુખની જે તેને અભિલાષા છે; સંયોગની અનુકૂળતા કે પ્રતિકૂળતા આત્મામાં નથી.

અંતરતત્ત્વના આનંદની ઉત્પત્તિનું ધામ તો શુદ્ધજ્ઞવાસ્ત્વકાય પોતે છે, તેમાં અંતર્મુખ થઈને જે શ્રદ્ધા થઈ તે સમ્યગ્દર્શન આખા જગતથી અત્યંત નિરપેક્ષ છે. સમ્યગ્દર્શનમાં એકલી શ્રદ્ધા નથી; એની સાથે તો આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદ-જ્ઞાન વગેરે અનંતા નિર્ભળ ભાવો ખીલે છે. અનંતગુણના નિર્ભળરસથી બરેલું આવું સમ્યગ્દર્શન પોતે આનંદરૂપ છે, ને તે મહા આનંદનો માર્ગ છે.

હે વીરનાથ ! આવા આનંદમય માર્ગ આપ શિવનગરીમાં પહોંચ્યા...

હું પણ આનંદપૂર્વક આપના જ માર્ગ શિવપુરીમાં આવી રહ્યો છું.

આનંદમય જિનમાર્ગ જ્યવંત વર્તો.

બેંગલોર શહેરમાં મંગલ મુહૂર્ત

બેંગલોરના મુમુક્ષુ મંડળ તરફથી ત્યાંના ટ્રસ્ટી શ્રી જુગરાજજી શેઠ તરફથી સહિત સમાચાર છે કે બેંગલોરમાં નવીન દિગંબર જિનમંદિર તેમજ સમવસરણ-મંદિરનું નિર્માણ થવાનું છે; તેના શિલાન્યાસનું શુભ મુહૂર્ત તા. ૨૪-૩-૭૩ ના રોજ રાખેલ છે. આ પ્રસંગે પૂ. ગુરુદેવ (શ્રી કાનજી સ્વામી) બે દિવસ માટે બેંગલોર પદ્ધારવાના છે.

બેંગલોરનું સરનામું-
શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાય મંડલ ટ્રસ્ટ

Karim Building 1st floor
Chickpet croos, BANGALOER 2 A

સાચી શાંતિની શોધમાં...

જેમ તરસ્યા જીવને પાણી પીધા પહેલાં પણ સરોવરના કિનારે આવતાં પાણીની ઠંડક વેદાય છે... તેમ સમ્યકૃત્વસંભુબ જીવ શાંતિના સમુક્રના કિનારે આવેલો છે... તેને શું થાય છે ? તેનું આ વર્ણન છે.

[૬]

[લે. શૈલેશકુમાર અનંતરાય ગાંધી, વડોદરા]

સમ્યજ્ઞશન થતાં પહેલાં આત્મસંભુબ જીવની રહેણી-કરણી તથા વિચારધારા કેવા પ્રકારની હોય ? તથા સમ્યજ્ઞશન થયા પછી તેની રહેણી-કરણી અને વિચારધારા કેવા પ્રકારની હોય ? —આ સંબંધમાં સૌથી પ્રથમ લખવાનું કે ‘ખરેખર સમ્યજ્ઞષ્ટિ જ સમ્યજ્ઞષ્ટિના અંતરને જાણી શકે છે.’ અમારા જેવા જિજ્ઞાસુ જીવો તેને ઓળખવા માટે પ્રયત્ન કરે છે, ને તેવી દશાની ભાવના ભાવે છે. તેમની ઓળખાણ તે ભેદજ્ઞાનનું કારણ છે.

જીવ અનંતકાળથી દુઃખી થઈ રહ્યો છે; તે દુઃખ પરના કારણે નથી, પણ પોતાના સ્વભાવને ભૂલીને પરભાવથી તે દુઃખી થઈ રહ્યો છે. —આમ જેને અંતરમાં દુઃખનું વેદન લાગે છે તે સુખપ્રાપ્તિનો પુરુષાર્થ કરે છે. તેને કોઈ ને કોઈ પ્રકારે સત્ત્વ-દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું નિમિત્ત મળી જાય છે; અને તેમણે બતાવેલા માર્ગને તે જીવ ઉત્સાહથી આદરે છે. તે આત્મસંભુબ જીવ માત્ર બાધ્યનિમિત્તમાં અટકતો નથી, પણ તે ગુરુવાણી શાસ્ત્રસ્વાધ્યાય વગેરે દ્વારા અંતરમાં સુખ-પ્રાપ્તિનો રસ્તો ખોજે છે. જેમ જેમ રસ્તો મળતો જાય છે તેમતેમ તેનો પ્રમોદ વધતો જાય છે; હજુ ખરેખર શાંતિ મળી નથી હોતી છિતાં પણ શાંતિ લાગતી હોય છે. જેમ તરસ્યા જીવને પાણી મળ્યા પહેલાં પણ સરોવરના કિનારે આવતાં પાણીની ઠંડક વેદાય છે તેમ સમ્યકૃત્વસંભુબ જીવ શાંતિના સમુક્રના કિનારે આવેલો છે, તેને તે પ્રકારની શાંતિ પોતામાં દેખાય છે. જેમજેમ ચૈતન્યનો મહિમા ભાસતો જાય છે તેમ તેમ જગતના પદાર્થો પ્રત્યે તે ઉદાસીન થતો જાય છે. મારે આ જગતથી કશું કામ નથી, અને હું પણ આ જગતને કાંઈ કરી દઉં તેમ નથી. આ જગત માટે હું, અને મારે માટે આ જગત, કંઈ પણ કાર્યકારી નથી. —આવા વૈરાગ્યવિચાર દ્વારા પરથી જુદાઈ જાણીને તે પોતાના આત્માને સાધવા તરફ વળે છે.

આત્માનું સ્વરૂપ શું, લક્ષણ શું, અને કાર્ય શું, તે મુમુક્ષુજીવ નક્કી કરે છે. મારા આત્માના આશ્રયે જ મને સુખ થશે—એમ તેને ખ્યાલમાં આવે છે. ત્યારબાદ તે ચિંતન-મનન દ્વારા ગુરુઉપદેશ સાથે પોતાના વિચારો સરખાવે છે; ઉપદેશ અનુસાર વસ્તુ તેને પોતામાં ભાસતી જાય છે. જ્ઞાનાદિ સ્વગુણોથી પૂરો, અને અન્ય સર્વ પદાર્થોથી બિજ્ઞ, કર્મ-નોકર્મથી જુદો, રાગાદિ વિકારી ભાવોથી પણ જુદી જાતનો એવો આત્મસ્વભાવ, શુદ્ધ ચૈતન્ય-આનંદકારી અનંત ચૈતન્યલક્ષ્મીવાન હું જ છું, એમ નિજસ્વરૂપનો નિર્ણય કરીને તેમાં તે ઊંડો ઉત્તરતો જાય છે.

આવા જીવની વિચારધારા ક્ષણે ક્ષણે આત્મસન્મુખ થતી જાય છે. શાસ્ત્રવાંચન ગુરુઉપદેશ તથા અંતરમાં પોતાના જ્ઞાન-વિચારના ઉદ્યમ વડે તેને પોતાનું સમ્યક્દર્શનરૂપી કાર્ય કરવાનો ધ્યાનો જ હર્ષ અને ઉત્સાહ છે. સ્વકાર્યને સાધવા તે ઉત્સાહ પૂર્વક પ્રયત્ન કરે છે, તેમાં પ્રમાદ કરતો નથી. તત્ત્વવિચારના ઉદ્યમ વડે તેને સ્વ પરની સ્પષ્ટ બિજ્ઞનતા ભાસે, અને સ્વસંવેદનપૂર્વક કેવળ પોતાના જ્ઞાનમય આત્મા વિષે જ ‘આ હું છું’ એવી અહંબુદ્ધિ થાય ત્યારે તે જીવ સમ્યગ્દર્શિ થાય છે. પહેલાં જેમ શરીરમાં મિથ્યા અહંબુદ્ધિ હતી કે ‘મનુભ્યાદિ જ હું છું’ તેમ હવે દેહથી બિજ્ઞ ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મામાં સ્વાનુભવપૂર્વક એવી સમ્યક અહંબુદ્ધિ થઈ કે ‘આ ચૈતન્યપણે અનુભવાતો આત્મા જ હું છું. સમ્યગ્દર્શન થતાં અંતરમાં જ્ઞાનની અનુભૂતિપૂર્વક આત્માના આનંદનું વેદન થઈ જાય છે. જ્યાં સુધી આવો અનુભવ ન થાય ત્યાં સુધી ઊંડા તત્ત્વવિચારનો ઉદ્યમ કર્યા જ કરે—તે જીવનું કર્તવ્ય છે; અને ત્યાં કર્મના સ્થિતિ-અનુભાગ વગેરેમાં પણ સમ્યક્તવ થવાને યોગ્ય ફેરફાર સ્વયમેવ થઈ જાય છે.

દેહથી બિજ્ઞ ચૈતન્યમય મારું અસ્તિત્વ-વસ્તુત્વ વગેરે અનંત શક્તિઓ મારામાં રહેલી છે; જ્ઞાન-આનંદરૂપે પરિણમન કરવું તે મારો સ્વભાવ છે. જડના કોઈ પણ પરિણમરૂપે હું થતો નથી, તેથી તેનું કાંઈ હું કરી શકું નહીં. આવી વિચારધારાથી પર પ્રત્યેનો રસ ઊરી જાય છે, ને ચૈતન્ય તરફનો રસ વધતો જાય છે. હું અસંખ્યપ્રદેશી એક અખંડ પદાર્થ હું અને મારામાં દર્શન-જ્ઞાન-આનંદ વગેરે અનંતગુણો સર્વપ્રદેશો ઓતપ્રોત થઈને રહેલાં છે, તેઓ જ શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-સુખપર્યાયરૂપે થાય છે, તેનો કર્તા આત્મા જ છે. — આમ આત્માના સ્વભાવને જાણો છે અને તેના ધ્યાનનો અભ્યાસ કરે છે. આવા અભ્યાસ વડે તે સમ્યક્તવસન્મુખ જીવ થોડા કાળમાં સમ્યગ્દર્શન પામે છે; કોઈ આ ભવમાં જ પામે છે; અગાર આ ભવના સંસ્કાર લઈને જ્યાં

૧૨ :

આત્મધર્મ

કાગળ : ૨૪૮૮

જાય ત્યાં પામે છે. નરક-તિર્યચમાં પણ કોઈ જીવ પૂર્વના સંસ્કાર જાગૃત કરીને સમ્યકૃત્વ પામી જાય છે. મૂળ તો અંતરમાં સ્વરૂપસન્મુખ થવાનો અભ્યાસ જ સમ્યજ્ઞર્ણનનું કારણ છે.

શુદ્ધોપયોગ ચોથા ગુણસ્થાને કોઈક જ વાર થાય છે અને થોડો જ કાળ રહે છે; પણ તેને જે શુદ્ધાત્મપ્રતીત થઈ છે તે તો નિરંતર ચાલુ જ રહે છે. શુદ્ધોપયોગ સિવાયના કાળમાં આત્મપ્રતીતિપૂર્વક સ્વાધ્યાય-મનન-જિનપૂજા-ગુરુસેવા વગેરે શુભ પ્રવૃત્તિમાં વર્તે છે, તેમજ ગૃહસંબંધી વ્યાપારાદિ કાર્યોમાં પણ વર્તે છે, પણ તેની દેખિમાં આવેલું આત્મતત્ત્વ તો તે બધા રાગથી જુદું ને જુદું જ રહે છે. આવા સમ્યજ્ઞર્ણન માટે ઉદ્યમી જીવ સાચી ધગશથી તેના પ્રયત્નમાં લાગ્યો રહે છે. કદાચિત્ સમ્યજ્ઞર્ણન જલ્દી ન થાય તો વધુને વધુ પ્રયત્ન કરે છે, પણ તેમાં થાકતો નથી. તેમજ આકુળ-વ્યાકુળ બનીને પ્રયત્ન છોડી હેતો નથી, પણ ધીરજથી ઉત્સાહથી પોતાનું મહાન કાર્ય સાધવાનો ઉદ્યમ કર્યા કરે છે, ને તે સાધીને જ જુંપે છે.

સમ્યજ્ઞર્ણન થતાં દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની સાચી ઓળખાણ થઈ હોવાથી, તેમની ઉપાસનામાં પરમ પ્રમોદ અને ભક્તિ આવે છે; સાધ્માં પ્રત્યે ઊંઠું વાત્સલ્ય, ધર્મપ્રભાવના અને દાનાદિ પણ કરે છે. ચૈતન્યતત્ત્વના ગંભીર મહિમાનું વારંવાર પરમ પ્રેમપૂર્વક ઊંઠું ઘોલન કરતાં તેને આનંદ થાય છે. તેમાં જેટલા રાગના અંશો છે તેને રાગરૂપે જ ગણીને, જ્ઞાનથી ભિન્ન જાણો છે, અને તેથી તેનો કર્તા નહીં બનતા જ્ઞાયકભાવરૂપે જ રહે છે.

જેમ રાજી વગેરે પુષ્યવંત પુરુષ જ્યાં પધારે તે ઘર તો સુંદર હોય, ને તેનું આંગણું પણ ચોખ્યું હોય; તેમ ત્રણલોકમાં શ્રેષ્ઠ એવા સમ્યજ્ઞર્ણન-રાજી જેના અંતરમાં પધાર્યા તેના અંતરમાં સ્વધરની શુદ્ધતાની તો શી વાત ! એમાં તો શુદ્ધ ચૈતન્ય પરમાત્મા બિરાજ રહ્યા છે, ને તેનું આંગણું એટલે કે બાધ્ય વ્યવહાર પણ ચોખ્યો હોય છે; સમ્યજ્ઞદ્ધિના શુભપરિણામ પણ બીજા કરતાં જુદી જાતના હોય છે; તીવ્ર કલુષતાનો તેને અભાવ હોય છે.

જેમ બાળકને સાકરનો સ્વાદ મીઠો લાગતાં તેને ફરીફરીને સાકર ખાવાની ઇચ્છા થાય છે, તેમ સમ્યજ્ઞર્ણન વડે એક વાર ચૈતન્યના અતીન્દ્રિય આનંદનો મીઠો સ્વાદ ચાખ્યા પછી ધર્માને ફરીફરીને તે આનંદ અનુભવવાનું મન થાય છે; તે પોતાનો ઉપયોગ ફરી-ફરીને આત્મા તરફ વાળવા માંગે છે, આત્માના આનંદ સિવાય

બીજે કયાંય તેનું ચિત્ત ઠરતું નથી. સહજાનંદી શાયકઆત્માની રમણતામાં મસ્ત રહેવા સિવાય બીજી કોઈ આકંક્ષા તેને નથી. સંસારના બાબ્ય વિષયોમાં કે પરભાવમાં તેને ચેન પડતું નથી. શાનસમુદ્રમાંથી આત્મજ્ઞાનનું અમૃત પીધુ તેને જ વધુ ને વધુ પીવાની પીપાસા છે. અંતરમાં શાન... શાન... શાન આનંદ... આનંદ... આનંદ જ મારું સ્વરૂપ છે, તે જ હું છું-એવા ભણકારા વાયા કરે છે. રાગ અને વિકલ્પ આવે તો તેને હંમેશાં શાનથી બહાર જ રાખે છે. વિકલ્પનું વેદન એને દુઃખરૂપ લાગતું હોય છે. વિકલ્પોને પોતાનું સ્વરૂપ માનતા નથી તેથી તે વિકલ્પોથી ખરીને પોતાની શાંતચેતનાનો આશ્રય લ્યે છે.

-બહારમાં વ્યાપાર-ધંધા વગેરે કરતા જણાય, અશુભરાગ પણ હોય, -તોપણ તે વખતે સ્વતત્ત્વને તે બધાથી જુદા શાયકભાવરૂપે જ જાણે છે. કુટુંબ કે સમાજની વચ્ચે જણાય પણ તે સમાજ કે કુટુંબની સાથે આત્મહિતનો સંબંધ જરાય માનતા નથી. અરે, પુણ્યની પણ જ્યાં રૂચિ નથી ત્યાં બીજાની શી વાત ! બહારમાં ભલે પુણ્યસામગ્રીના ગંજ હોય, કે કોઈ કારણવશ મોટી પ્રતિકૂળતા આવી પડે, છતાં બંનેથી પાર અંદરની ચૈતન્યશાંતિ છૂટતી નથી. તે જાણે છે કે જગતનો કોઈ પદાર્થ મારી શાંતિનો દાતાર કે હણનાર નથી. મારું સુખનું વેદન મને અંતરમાંથી આવ્યું તે કોઈ સંયોગોમાં છૂટે નહિં, કેમકે તે શાંતિનું વેદન કાંઈ બહારથી નથી આવ્યું. જેટલી બાબ્યવૃત્તિ જાય છે તેટલું દુઃખ છે. આ રીતે દુઃખને દુઃખરૂપ જાણે છે, ને તેનાથી ભિન્ન અંતરાત્માને પકડી તેના આશ્રયે અંતરમાં આનંદ-સુખનો સ્વાદ પણ લીધા જ કરે છે.

**-આવી અપૂર્વ અંતરદશા સહિત ઉત્તમ વિચારધારા
તથા ઉત્તમ રહેણી-કરણી સમ્યજ્ઞાન જીવોની હોય છે...
તેમનું જીવન ધન્ય છે.**

આ જીવને પોતાના શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાસિથી જે સંતોષ થાય છે, તેવો સંતોષ આ જગતમાં કલ્પવૃક્ષ-ચિંતામણિ-કામધેનુ-અમૃત કે ઇન્દ્રપદ વગેરે કોઈ પણ પદાર્થની પ્રાસિથી થતો નથી.

પરમાગમની મધુરી પ્રસાદી

[૨]

અહો, પરમાગમ તો ખોબા ભરીબરીને ચૈતન્ય-અમૃતના ઘૂંઠા પીવડાવે છે.

સમયસારના સંવર-અધિકાર દ્વારા શાન અને રાગનું સર્વથા બેદજ્ઞાન, અને નિયમસારના પ્રથમ અધિકાર દ્વારા જીવતત્ત્વનું પરમ ઉપાદેયસ્વરૂપ (કારણપરમાત્મા) -તેનું અંતર્મુખી ઘોલન ગુરુદેવના પ્રવચનમાં ચાલી રહ્યું છે, તેની મધુરી પ્રસાદી અહોં આપી છે. ગુરુદેવ ઘણીવાર પ્રમોદથી કહે છે કે અહો ! આ તો કેવળીપ્રભુ પાસેથી આવેલો ઊંચો માલ છે, અમે તેમના આડતિયા તરીકે આ માલ આપીએ છીએ. અહો, શ્રીગુરુ દ્વારા ભળતી જિનાગમની વીતરાગી પ્રસાદી મુમુક્ષુને આનંદિત કરે છે. પરમાગમની મધુરી પ્રસાદીનો આ વિભાગ, શ્રી પરમાગમ-મંદિરનું ઉદ્ઘાટન થતાં સુધી ચાલુ રહેશે.

સંવર-અધિકારની શરૂઆતમાં ઊં નમઃ સિદ્ધેભ્યઃ એમ સિદ્ધ પરમાત્માને નમસ્કારરૂપ ખાસ મંગળ કર્યું છે. સંવર તે જીવની અપૂર્વ દશા છે; ઉપયોગસ્વરૂપ

શુદ્ધાત્માની સન્મુખ થઈને ભેદજ્ઞાન કરતાં સંવરદ્ધશા પ્રગટે છે, એટલે કે મોક્ષમાર્ગ શરૂ થાય છે. તેથી આવું ભેદજ્ઞાન પ્રશંસનીય છે, અભિનંદનીય છે.

ધર્મી જ્ઞાણે છે કે હું ઉપયોગસ્વરૂપ છું. મારો આત્મા ચૈતન્ય-અધિકરણ છે એટલે કે ચૈતન્ય ભાવ જ મારા આત્માનો આધાર છે. ઉપયોગ સાથે જ મારે આધાર આધીયપણું છે, રાગના આધારે મારો આત્મા નથી, ને મારા ઉપયોગસ્વરૂપ આત્માના આધારે રાગની ઉત્પત્તિ નથી, એટલે રાગાદિ સાથે મારે આધાર-આધીયપણું નથી. આ રીતે રાગાદિ ભાવોને અને ઉપયોગને સર્વ પ્રકારે અત્યંત બિજ્ઞતા છે.

મારા ઉપયોગસ્વરૂપની અનુભૂતિમાં રાગાદિ ભાવો અનુભવાતા નથી; કેમકે તે ભાવો મારા ઉપયોગથી જુદા છે. જેમ બે દ્રવ્યો જુદા છે તેમને એકપણું નથી, તેમ જ્ઞાન અને રાગ જુદા છે તેમને એકપણું નથી.

ચૈતન્ય અને કોધ એ બંનેનું એક-અધિકરણ નથી, કોધના આધારે ચૈતન્ય નથી, ને ચૈતન્યના આધારે કોધ નથી; માટે કોધને જ્ઞાણતો હું તે કોધરૂપ નથી, ચૈતન્યરૂપ જ છું. આચાર્યદિવ કહે છે કે અહો, આવા ભેદજ્ઞાનરૂપ અનુભૂતિ પ્રશંસનીય છે, તે જ સંવરનો પરમ ઉપાય છે.

જ્ઞાનની કિયા જ્ઞાસિરૂપ છે, જ્ઞાનની કિયા કોધાદિરૂપ નથી. આત્મા જ્ઞાસિક્રિયાનો આધાર થાય ને કોધાદિક્રિયાનો પણ આધાર થાય-એમ નથી. આત્માની જ્ઞાસિક્રિયામાં કોધાદિક્રિયા નથી, ને કોધાદિક્રિયામાં જ્ઞાસિક્રિયા નથી. અરે, જ્ઞાનમાં રાગનો અંશ કેમ સમાય ? ને રાગમાંથી જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ કેમ થાય ? -બંનેની જાત જ તદ્દન જુદી છે.

અહો, મારો ચૈતન્યસ્વભાવ... જગતથી ન્યારો... અદ્ભુત છે ! જગતના પરમાણુ કે પરમાત્મા-તે બંને મારા જ્ઞાનના જ્ઞેયપણે જ છે; બંને મારા જ્ઞાનથી બદ્ધાર છે; પરમાત્માને જ્ઞાણતાં જ્ઞાન તેના ઉપર રાગ કરે, કે પરમાણુમાં દુર્ગધ વગેરેને જ્ઞાણતાં જ્ઞાન તેના ઉપર દ્વેષ કરે, -એવું જ્ઞાનનું સ્વરૂપ નથી. જ્ઞાન તો રાગ-દ્વેષ વગરનું વીતરાગ છે.

અહો, 'જ્ઞાન' કોને કહેવાય ? જ્ઞાન તો ચૈતન્યસ્વાદવાળું છે. ચૈતન્યરસના સ્વાદમાં આત્માના અનંત ગુણનો અત્યંત મધુર સ્વાદ સમાયેલો છે. શાંતરસવાળું જ્ઞાન છે; તે જ્ઞાન કોઈ જ્ઞેયને જ્ઞાણતાં, પોતાના ચૈતન્યપરિજ્ઞામ સિવાય બીજા કોઈ રાગાદિ ભાવને જરાપણ કરતું નથી. આવું જ્ઞાન તે જ્ઞાનીનું કાર્ય છે. જ્ઞાનીનો આત્મા આવા

૧૬ :

આત્મધર્મ

ફાગણ : ૨૪૮૮

શુદ્ધજ્ઞાનમાં જ છે. – ‘ઉપયોગ ઉપયોગમાં જ છે’ ઉપયોગમાં રાગાદિ જરાપણ નથી.

આવા ભેદજ્ઞાન વડે જ્ઞાનીને આત્માના અનુભવમાં આનંદના વેણલા વાયા છે. અહો, વીતરાગમાર્ગ ! એ તો અલૌકિક જ હોય ને ! એનું ફળ પણ અનંતકાળ સુધી અનંત આનંદની પ્રાસિ છે. આવો આ માર્ગ, તે સાંભળવાનો ને અંતરમાં અનુભવ કરવાનો આ અવસર મળ્યો છે. આવો માર્ગ સમજીને આત્મામાં સુખ પ્રગટે તે જ આત્માનું જીવન છે. આત્માના સુખ વગરનું જીવન એને તે જીવન કોણ કહે ? ભેદજ્ઞાન વડે અંતરમાં રાગથી બિજ્ઞ શુદ્ધ ઉપયોગના અનુભવ વડે અતીન્દ્રિય સુખમય સાચું જીવન ધર્મને પ્રગટયું છે, તે જ ખરૂં જીવન છે. સંવર અધિકારની શરૂઆતમાં આચાર્યદિવે એવા ભેદજ્ઞાનને અભિનંદ્યું છે. (ભેદવિજ્ઞાનં અભિનન્દતિ...)

નિયમસારમાં આત્માનો પરમ સ્વભાવ બતાવતાં કહે છે કે અહો, આત્માના પરમસ્વભાવના મહિમાની શી વાત ? પરમાગમને વલોવી-વલોવીને સંતોષે ચૈતન્ય પરમતત્ત્વ બહાર કાઢયું છે, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રોએ આ પરમસ્વભાવનો મહિમા ગાયો છે. આવા પરમ સ્વભાવને પોતાના અંતરમાં ભેદજ્ઞાનરૂપ તીક્ષ્ણબુદ્ધિવડે ઉપાદેય કરીને ધર્મ જીવો તેની ભાવના કરે છે. જેની બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ થઈ છે, – રાગથી જુદી થઈને અતીન્દ્રિયરૂપે પરિણમીને અંતરસ્વભાવમાં ઘૂસી ગઈ છે-તે જીવને તે તીક્ષ્ણબુદ્ધિમાં પોતાનો પરમ આત્મા જ ઉપાદેય છે. રાગબુદ્ધિવાળા જીવો આવા સ્વભાવને ઉપાદેય કરી શકતા નથી.

અહો, મારું પરમાત્મતત્ત્વ સદાય આનંદ રસઝરતું છે, શુદ્ધોપયોગ વડે જ તેની ભાવના થાય છે. શુદ્ધોપયોગ વડે નિજ પરમાત્મતત્ત્વની સમ્યક્ભાવનામાં તત્પર જીવને નિયમથી મોક્ષમાર્ગ હોય છે. એને સદાય સુપ્રભાત છે એટલે આનંદની ધારા સદાય વર્તે છે. અંતરમાં અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વાદ વગર, બહારમાં તો બેસતા વર્ષ અનંતવાર બેઠા, છિતાં જીવ દુઃખી જ રહ્યો જ્યાં સુધી જ્ઞાનપ્રભાત ઊગે નહિ ને અજ્ઞાનઅંધારા ટળે નહિ ત્યાં સુધી જીવ સુખી થાય નહીં. ભાઈ, અંતર્મુખ થઈને તારા ચૈતન્યતત્ત્વની ભાવના કર. ચૈતન્યભાવનાથી જે આનંદયમય નવું વર્ષ બેહું, તે એવું બેહું કે ફરી કદી અંધારું થાય નહિ કે દુઃખ આવે નહીં. આવા પરમસ્વભાવી આત્માને દેખિમાં લઈને તેની ભાવના કરતાં મોક્ષમાર્ગ પ્રગટયો અને તેમાં દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની વીતરાગી આજ્ઞા પણ આવી ગઈ. જેણે આવી ભાવના કરી તેણે મોક્ષપુરીનો મંગલકુંભ સ્થાપ્યો.

સહજ એક જ્ઞાનકસ્વભાવરૂપ જે પોતાનું પરમ તત્ત્વ, તેમાં અંતર્મુખ શ્રદ્ધા-

જ્ઞાન-લીનતા વડે અભૂતપૂર્વ સિદ્ધદશા થાય છે. આ અંતર્મુખ ભાવોમાં કયાંય રાગનું કે પરનું અવલંબન નથી; એકલા સ્વતત્ત્વમાં તે સમાય છે.

ભાઈ, આ તારા અપૂર્વ હિતની વાત છે. અંતરમાં ઉત્તરીને જેણે આત્માને શોધી લીધો છે તે ધર્મજીવ આખા જગતથી ઉદાસ થઈ, રાગથીયે ઉદાસ થઈ, અંતરમાં ભવદૃષ્ટથી છૂટવા મોક્ષસુખને સાધે છે. હે જીવ! અનંતકાળના ભવદૃષ્ટથની ભયંકર પીડા, તેનાથી છૂટવા ને ચૈતન્યની સાચી શાંતિ પામવા તું તારા અંતરમાં રાગ વગરના પરમ ચૈતન્યતત્ત્વને દેખ. અનંત શુદ્ધતાનો ગંજ અંદર છે તેના વેદનસહિતની શ્રદ્ધા તે સમ્યગ્દર્શન છે.

અરે જીવ! તારા તત્ત્વનો મહિમા કોઈ પરમ અદ્ભુત છે; સિદ્ધભગવાન જેવો મહિમા તારા આત્મામાં છે, પુણ્યથી તેનો પાર પમાય તેમ નથી. એની ગંભીરતા ને ગહનતા, અંતરના સ્વાનુભવવડે જ પાર પમાય તેવા છે. ચૈતન્યના બાગમાં જ્યાં અતીન્દ્રિય આનંદના કૂવારા ઉઠણે છે-તેમાં પ્રવેશીને, આનંદધામમાં અવિચળપણે ધર્મી જીવ મોક્ષને સાધે છે. તે અતીન્દ્રિય ચૈતન્યરસનો સ્વાદીયો થયો છે, ત્યાં બાબ્ય વિષયોના સ્વાદમાં કયાંય તેને ચેન પડતું નથી; વિષયોનું વેદન તો વિષ જેવું લાગે છે. ચૈતન્યના પરમ અચિંત્ય આનંદ પાસે તેને દુનિયાનો પ્રેમ ઉડી ગયો છે. તેની અંતરની મીઠીમધુરી સમ્યકુ દૃષ્ટિ નિઃશંકપણે પ્રતીત કરે છે કે ત્રિકાળ સહજ સ્વભાવમાં મને સહજ જ્ઞાન-સહજદૃષ્ટિ અને સહજચારિત્ર સદાય જ્યંવત વર્તે છે; અને સહજ શુદ્ધચેતના પણ અમારા પરમતત્ત્વમાં સુસ્થિતપણે સદા જ્યંવત વર્તે છે. અમારા આત્મામાં આવી સહજ ચેતનાને અમે સદા જ્યંવત દેખીએ છીએ, તેમાં કયાંય રાગાદિ પરભાવો જ્યંવત નથી. આત્માનો પરમ ગંભીર મહિમા જેવો છે તેવો જ સંતો બતાવે છે. જે સત્ત્વ ‘છે’ તેનાથી વધારે કોઈ નથી કહેતા, અહા, ચૈતન્યના મહિમાની શી વાત! અંતરના અનુભવ વગર એના મહિમાનો પાર પમાય તેમ નથી. આત્માનો સાક્ષાત્ અનુભવ થતાં પરભાવો જુદા રહી જાય છે, ચૈતન્યની શાંતિના અનુભવમાં તે એકમેક થતા નથી, કેમકે તેની જાત તદ્દન જુદી છે, તેના અંશો તદ્દન જુદા છે. આવી અપૂર્વ આત્મશાંતિનું વેદન તે જિનવાણીના અભ્યાસનું ફળ છે. (વચનામૃત વીતરાગમાં... પરમ શાંતરસ-મૂળ,

વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ કહેલાં પરમાગમ આત્માના શાંત ચૈતન્યરસથી ભરેલાં છે. ભવ્યજીવોએ પીવાયોગ્ય અમૃત તે પરમાગમમાં ભર્યું છે; -કેમકે તે પરમાગમ રાગાદિથી અત્યંત જુદું પરમ નિરપેક્ષ ચૈતન્યતત્ત્વ દેખાડે છે, તે તત્ત્વની સન્મુખ થતાં જ

: ૧૮ :

આત્મધર્મ

: ફાગણ : ૨૪૬૮

અંદર આનંદના અમૃતની લહેરો ઉઠે છે. તેથી તેમાં નિમિત્તરૂપ જિનવાણીને પણ અમૃતથી ભરેલી કહી છે. અહો, વીતરાગી પરમાગમ તો ખોબા ભરી ભરીને ચૈતન્યરસના ઘૂંટડા પીવડાવે છે. —પણ ભાવશુત્વએ તેનું રહસ્ય જે સમજે તેને તે ચૈતન્યરસનો સ્વાદ આવે; એકલા શબ્દોમાંથી ચૈતન્યરસનો સ્વાદ ન આવે.

સ્વસંવેદન પ્રત્યક્ષ થયેલા મતિ—શ્રુતજ્ઞાનના બળથી ધર્મી જીવ નિઃશંક થઈ ગયો છે કે હવે હું મારા જ્ઞાન—શ્રદ્ધાના બળવડે ભવસાગરને તરી રહ્યો છું. મધુર ચૈતન્યરસનો સ્વાદ લેતો—લેતો મારો આત્મા મોક્ષને સાધી જ રહ્યો છે. કેવળજ્ઞાનમાં જ નિઃશંકતા થાય ને મતિ—શ્રુતજ્ઞાનમાં સાધકને નિઃશંકતા ન થાય—એમ નથી. સાધકના મતિ—શ્રુતજ્ઞાન પણ આત્માના સ્વાનુભવવડે કેવળજ્ઞાનની જેમ જ આત્મામાં નિઃશંક વર્તે છે કે આ આત્મા ધર્મી થયો છે ને મોક્ષને સાધી રહ્યો છે. આ રીતે મતિ—શ્રુતજ્ઞાનની તાકાત પણ કોઈ અચિંત્ય—અદ્ભુત છે. ભલે છિંઘસ્થ હો—ગૃહસ્થ હો, પણ એના સ્વસંવેદન મતિ—શ્રુતજ્ઞાનમાં કેટલી તાકાત છે! તેની લોકોને ખબર નથી. પરમાત્માની વાણી એવો અદ્ભુત ચૈતન્યસ્વભાવ દેખાડે છે કે જે સ્વભાવને જાણતાં ધર્મી જીવ સંસારને તરી જાય છે, ઉદ્યના તરંગો તેને દુબાડી શકતા નથી; એનું જ્ઞાન તો તરતું છે... વિષમતાના પહાડ એને રોકી શકતા નથી.

અહો, આત્માના અમૃતનું પાન કરાવનારી વીતરાગની વાણીનાં પ્રવાહરૂપી પરમાગમ આ કાળે પણ વિદ્યમાન છે. વીતરાગી સંતોષે અંદર શાંતરસના દરિયામાં ડુબકી મારીને જે ચૈતન્યરસનો સ્વાદ ચાખ્યો તે વાણી દ્વારા જગતને દેખાડ્યો; તેને સમજુને મુમુક્ષુ જીવો ચૈતન્યના વીતરાગી અમૃતનું પાન કરે છે. ભગવાનની વાણી સમજે ને આત્માનું જ્ઞાન ન થાય એમ બને નહિં. જેણે પાત્ર થઈને ભગવાનની વાણી સાંભળી તે જીવ સ્વલ્પન કરશે જ અને આત્માના આનંદને પામશે જ અહો, જિનવાણી વિશ્વના નવે તત્ત્વોનું જ્ઞાન કરાવીને જીવને મોક્ષ તરફ લઈ જાય છે, ને ચૈતન્યના શાંતરસનું પાન કરાવે છે.

અરે જીવ! પરમાગમે દેખાડેલા તારા ચૈતન્યદરિયામાં છલોછલ ભરેલા આ અમૃતને એકવાર પી તો ખરો. ચૈતન્યના આનંદનો એકવાર સ્વાદ તો લે. ચૈતન્યના અમૃતની શાંતિ પાસે રાગ તો તને આગ જેવો લાગશે. અહો, અમૃતમાર્ગ! એની બલિહારી છે; એમાં રાગનો કોઈ કલેશ નથી. વીતરાગી શુદ્ધોપયોગપૂર્વક સમ્યગદર્શન થતાં આત્મામાં આવો અમૃતમાર્ગ શરૂ થાય છે. આવો આનંદમાર્ગ પ્રગટે તે પરમાગમનું

ફળ છે. શુભરાગ તે કાંઈ ખરેખર પરમાગમનું ફળ નથી. આત્મામાં વીતરાગતા ને આનંદ થાય તે જ પરમાગમનું ફળ છે. કેમકે પરમાગમે સ્વ-પરનું ભેદજ્ઞાન કરાવીને સ્વ-સન્મુખ થવાનું કહ્યું હતું, —એમ કરતાં પરમ આનંદ પ્રગટયો, મોક્ષમાર્ગ પ્રગટયો. જે આવો માર્ગ પ્રગટ કરે તેણે જ ખરેખર પરમાગમને જાણ્યા છે.

અહો ! વીતરાગી સંતોષે આવા પરમાગમ દ્વારા અમને શુદ્ધાત્મા આપ્યો... અમારા આત્માનો અનંત વૈભવ અમને દેખાડ્યો. એને જ્ઞાનતાં જે અમૃત મળ્યું તેની શી વાત ! જેમ પૂરણપોળી ધીથી રસબેળ હોય તેમ પરમાગમ તો સર્વત્ર વીતરાગી—ચૈતન્યરસથી તરબોળ છે... વીતરાગરસથી ભરેલો આત્મા તે લક્ષગત કરાવે છે, ને પરપ્રત્યેથી પરમ વૈરાય કરાવીને ચૈતન્યના આનંદરસનો સ્વાદ ચખાડે છે.

[શ્રી ગુરુપ્રતાપે આવા પરમાગમ અહીં સોનગઢના પરમાગમ-મંદિરમાં કોતરાઈ રહ્યા છે... ને ભવ્ય જીવો તેના ભાવને આત્મામાં કોતરીને પરમ આનંદને પામે છે.]

કુઅહો ! પરમાનંદની ભેટ દેનારા પરમાગમ જયવંત વર્તો. કુ

* * *

આત્મધર્મનું... ભેટપુસ્તક... વીતરાગવિજ્ઞાન (૩)

ઇહણણા પ્રવચનોમાંથી ‘વીતરાગવિજ્ઞાન-ભાગ ત્રીજો’ ઇપાઈ ગયેલ છે. કિંમત એક રૂપિયો, પોસ્ટેજ રૂપીયો, પોસ્ટેજ ૩૦ પૈસા; આ પુસ્તકમાં સમ્યજ્ઞનસંબંધી સુંદર વિવેચન છે, તે મુમુક્ષુને સમ્યકૃત્વનો પરમ મહિમા બતાવીને તેના પ્રયત્નમાં જાગૃત કરે છે. આત્મધર્મના ચાલુ વર્ણના ગ્રાહકોને આ પુસ્તક ભેટ આપવામાં આવ્યું છે. (ભેટ પુસ્તક રૂબરૂમાં, અથવા પોસ્ટેજના ૩૦ પૈસા મોકલીને ગ્રાહકોએ મંગાવી લેવાનું હોય છે.) ભેટ આપવાના પુસ્તકો હવે મર્યાદિત જ છે એટલે વૈશાખ સુદ બીજ સુધી જ ભેટ અપાશે; ત્યારપછી પુસ્તક ભેટ આપવાનું બંધ થશે. માટે ગ્રાહક ન હોય તેમણે ત્યાંસુધીમાં ગ્રાહક થઈ જવું ને પોતાનું ભેટપુસ્તક મેળવી લેવું. લવાજમ ચાર રૂપિયા છે.

આત્મધર્મ કાર્યાલય, સોનગઢ (સૌરાષ્ટ્ર)

જ્ઞાનસ્વભાવી જીવ... તેની ત્રણ અવસ્થાઓ

બહિરાત્મા અંતરાત્મા અને પરમાત્માનું સ્વરૂપ

જ્ઞાનસ્વભાવી જીવની ત્રણ અવસ્થા સમજાવીને આચાર્યદ્વારા પરમાત્મા થવાની રીત બતાવે છે. કોઈને એમ થાય કે અરે! પરમાત્મા થવાની આવડી મોટી વાત અમને કેમ સમજાય? તો કહે છે કે હે ભાઈ! આત્માની દરકાર કરીને જે સમજવા માંગે તેને દરેકને સમજાય તેવી આ વાત છે. તારા સ્વરૂપમાં જે છે તે જ તને બતાવીએ છીએ. એનાથી વિશેષ કાંઈ નથી કહેતા. આત્માના હિત માટે જીવનમાં આ વાત લક્ષમાં લેવા જેવી છે.

નિશ્ચયથી બધા જીવો જ્ઞાનસ્વભાવી એકસરખા છે; અવસ્થા અપેક્ષાએ જીવોના ત્રણ પ્રકાર છે - (૧) બહિરાત્મા; (૨) અંતરાત્મા; (૩) પરમાત્મા. આ ત્રણ તો જીવની પર્યાયો છે; ને દ્રવ્યસ્વભાવથી બધા જીવો પરમાત્મસ્વરૂપ પરિપૂર્ણ છે, તે સ્વભાવનું ભાન કરીને તેમાં એકાગ્ર થતાં પર્યાયમાંથી બહિરાત્મપણું ટળીને જીવ પોતે અંતરાત્મા અને પરમાત્મા થાય છે. પરમાત્મા થયેલા કોઈ જીવ ફરીને બહિરાત્મા ન થાય, પણ બહિરાત્મા જીવ સમ્યકૃત્વાદિ દ્વારા પરમાત્મા થઈ શકે છે. અહો, એકેક જીવમાં પરમાત્મા થવાની સ્વતંત્ર તાકાત, એ વાત જૈનશાસન જ બતાવે છે.

જગતમાં બિજ્ઞબિજ્ઞ અનંતા જીવો છે; દરેક જીવનું લક્ષણ જ્ઞાનચેતનાછે. અવસ્થામાં તે જીવો ત્રણ પ્રકારરૂપે પરિણામે છે, તેનું સ્વરૂપ:-

બહિરાત્માનું સ્વરૂપ

પોતાનું અંતરંગ જ્ઞાનસ્વરૂપ ભૂલીને બહારમાં શરીર અને જીવને એક માનીને જે વર્તે છે તે મિથ્યાદિષ્ટિ બહિરાત્મા છે; તે તત્ત્વમાં મૂઢ છે. એવા બહિરાત્મા જીવો અનંતા છે; જગતના જીવોનો મોટો ભાગ મિથ્યાદિષ્ટિ-બહિરાત્મા છે. પણ બહિરાત્મપણું તે જીવનું ખરું સ્વરૂપ નથી, એટલે તેને છોડીને જીવ પોતે અંતરાત્મા તથા પરમાત્મા થઈ શકે છે.

અંતરાત્માનું સ્વરૂપ

દેહથી બિજ્ઞ અંતરમાં આત્મસ્વરૂપને જે જાણે છે તે અંતરાત્મા છે. નરકમાં પણ જે સમ્યજદિષ્ટિ છે તે અંતરાત્મા છે. દેહકું, હાથી, વાંદરો, સિંહ વગેરે તિર્યચોમાં પણ જે જીવો દેહથી બિજ્ઞ આત્માને અંતરમાં અનુભવે છે તેઓ અંતરાત્મા છે. અંતરાત્મા અસંખ્યાતા છે. ચોથાથી બારમાગુણસ્થાન સુધીના જીવો અંતરાત્મા છે.

તેમાં જેઓ દ્વિવિધ પરિગ્રહથી રહિત છે—અંતરમાં મિથ્યાત્વાદિ મોહથી રહિત છે ને બહારમાં વસ્ત્રાદિથી રહિત છે, અને શુદ્ધોપયોગ વડે નિજસ્વરૂપના ધ્યાનમાં એકાગ્ર છે એવા મુનિવરો તે ઉત્તમ અંતરાત્મા છે, એટલે કે સાતમા ગુણસ્થાનથી બારમા ગુણસ્થાન સુધીના જીવો ઉત્તમ અંતરાત્મા છે.

અંતરમાં આત્માના અનુભવ સહિત જેઓ દેશવતી-શ્રાવક છે કે મહાવતીમુનિ છે તેઓ મધ્યમ-અંતરાત્મા છે, એટલે કે પાંચમા ને છંદ ગુણસ્થાનવર્તી જીવો મધ્યમ-અંતરાત્મા છે;

અને અવિરત-સમ્યજદિષ્ટિ એટલે જેને વ્રતાદિક ન હોવા છતાં પણ અંતરમાં દેહથી બિજ્ઞ શુદ્ધઆત્માના અનુભવરૂપ સમ્યજદર્શન થયું છે તે જીવો જધન્ય અંતરાત્મા છે.

આ રીતે ઉત્તમ-મધ્યમ અને જધન્ય એમ ગ્રાણ પ્રકારના અંતરાત્મા જાણવા. — ચોથાથી બારમાં ગુણસ્થાન સુધીના આ બધાય અંતરાત્મા જીવો આત્માને જાણનારા છે ને મોક્ષમાર્ગમાં ચાલનારા છે. બાર અંગને જાણનારા ગણધરભગવાન, અને એક નાનું સમ્યજદિષ્ટિ દેહકું-એ બંને અંતરાત્મા છે, બંને ‘શિવમગચારી’ છે-મોક્ષમાર્ગી છે. જુઓ, ચોથા ગુણસ્થાનવર્તી સમ્યજદિષ્ટિને પણ મોક્ષમાર્ગી કહ્યા છે. સમન્તભક્તસ્વામીએ પણ કહ્યું છે કે—‘ગૃહસ્થો મોક્ષમાર્ગસ્થ’ (રત્નકરંદશ્રાવકાચાર)

૩૬ પરમાત્માનું સ્વરૂપ

શુદ્ધાત્માના ધ્યાનરૂપ શુદ્ધોપયોગવડે ઘાતીકર્માને દૂર કરીને, કેવળજ્ઞાનરૂપ પરમપદ જેમણે પ્રગટ કર્યું છે તેઓ પરમાત્મા છે, તેઓ લોકાલોકને પ્રત્યક્ષ જાણનારા છે. તે પરમાત્માના બે પ્રકાર છે: અરિહંત પરમાત્મા, અને સિદ્ધ પરમાત્મા. અરિહંત પરમાત્મા શરીરસહિત હોવાથી તેમને સ-કલ પરમાત્મા કહેવાય છે; એવા લાખો અરિહંત ભગવંતો વિદેશકૈત્રમાં અત્યારે વિચરી રહ્યા છે, અને સદાય થયા કરે છે. સિદ્ધપરમાત્માને શરીર હોતું નથી તેથી તેમને નિ-કલ પરમાત્મા કહેવાય છે, તેઓ જ્ઞાનશરીરી છે, તેઓ આઠકર્મથી રહૃદિત છે. તેરમા અને ચૌદમા ગુણસ્થાને બિરાજમાન જીવો અરિહંત પરમાત્મા છે; અને ગુણસ્થાનથી પાર, દેહાતીત સિદ્ધ ભગવંતો છે. સિદ્ધ-પરમાત્મા એટલે ચાર ગતિથી મુક્ત જીવ, તેઓ અનંતા છે. અરિહંત અને સિદ્ધપરમાત્મા આત્માના અનંત સુખને અનુભવે છે.

-આમ ત્રણ પ્રકારમાંથી બહિરાત્મપણાને હેયરૂપ જાણીને છોડવું; અંતરમાં દેહથી ભિન્ન શુદ્ધ પરમસ્વરૂપને ઓળખીને અંતરાત્મા થવું અને નિરંતર તેના જ ધ્યાનવડે પરમાત્મા થઈને નિત્ય અનંત આનંદનો અનુભવ કરવો. દરેક જીવમાં આવા પરમાત્મા થવાની તાકાત છે.

કોઈ કહે કે અમે ગામડામાં રહીએ, ધંધા-વેપાર-મજુરીમાં જીવન વીતાવીએ, ને આ પરમાત્મા થવાની આવડી મોટી વાત આપ સમજાવો છો! તે અમને કેમ સમજાય?

તો કહે છે કે-હે ભાઈ! તું ગામડામાં નથી રહ્યો, તું તો તારા અનંતગુણના મોટા વૈભવમાં રહ્યો છો. દુઃખથી છૂટવા માટે આત્માની દરકાર કરીને જે સમજવા માંગે તે દરેકને સમજાય તેવી આ વાત છે. તારા સ્વરૂપમાં જે છે તે જ તને બતાવીએ છીએ, એનાથી વિશેષ કાંઈ નથી કહેતા. બાપુ! જીવનમાં આ વાત લક્ષમાં લેવા જેવી છે, બાકી તો બધું થોથાં છે, તેમાં આત્માનું કાંઈ હિત નથી. પૈસા કમાવા ખાતર મજુરીમાં જીવન વીતાવે છે પણ એ કરોડો રૂપિયામાં કે બંગલા-મોટરમાં કચાંય સુખનો છાંટોય નથી, અરે! સ્વર્ગમાંય સુખ નથી ત્યાં મનુષ્યલોકના વૈભવની શી વાત? સુખ તો આત્માના સમ્યજ્ઞર્થન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં જ છે, બાકી બહારનાં કોઈ પણ પદાર્થના લક્ષે તો આકૃપતાને દુઃખ જ છે.

ભાઈ ! વિચાર તો કર કે— રૂપિયા, મકાન, મોટર વગેરે પદાર્�ો તો જીવતત્ત્વ છે ? —કે અજીવ ? એ તો અજીવ છે. તો શું અજીવમાં કદી સુખ હોય ? ના; એનામાં સુખ કદી છે જ નહિં, તો તે તને કયાંથી સુખ આપે ? માટે અજીવમાં-પરમાં સુખબુદ્ધિ છોડ.

હવે તે અજીવ તરફના વલાણનો તારો ભાવ, (-પછી તે અશુભ હો કે શુભ) તેમાં પણ આકૃષણ ને દુઃખ જ છે, તેમાં કંઈ ચૈતન્યના આનંદનું વેદન તો નથી. — માટે તે પરલક્ષી શુભાશુભભાવોમાંય સુખબુદ્ધિ છોડી હે.

સુખથી ભરેલો તારો આત્મસ્વભાવ, તેમાં ઉપયોગ જોડતાં જ સ્વલ્ખે પરમાનંદ અનુભવાય છે.

જુઓ, સાતતત્ત્વને જાણવામાં આ વાત આવી જાય છે. —

- * જ્ઞાન ને આનંદ જેમાં છે તે જીવતત્ત્વ;
- * તેની સન્મુખતાથી આનંદ અનુભવાય તેમાં સંવર-નિર્જરા-મોક્ષ આવ્યા.
- * જ્ઞાન ને સુખ જેમાં નથી તે અજીવતત્ત્વ;
- * તેની સન્મુખતાથી આકૃષણ અનુભવાય છે—તેમાં પુણ્ય-પાપ-આસ્રવ ને બંધ આવી ગયા.

આ રીતે તત્ત્વોનું પૂથક્કરણ કરીને સમજે તો મોક્ષમાર્ગનો સાચો નિર્ણય થયા વગાર રહે નહીં. જીવતત્ત્વ કેવું છે તેની આ વાત ચાલે છે. વિદેશક્ષેત્રોમાં દેહ સહિત અરિહંત ભગવંતો સદાય બિરાજે છે, અહીં ભરતક્ષેત્રમાં પણ અદીહજાર વર્ષ પહેલાં અરિહંત ભગવાન સાક્ષાત् વિચરતા હતા, તે ભગવંતોએ જીવાદિ તત્ત્વનું જેવું સ્વરૂપ કહ્યું તેવું જ્ઞાનીસંતોષે ગીલ્યું, જાતે અનુભવ્યું અને શાસ્ત્રમાં કહ્યું; તે જ અહીં કહેવાય છે. આચાર્યદિવે કહ્યું છે કે ‘જીવાદિ નવતત્ત્વોને ભૂતાર્થથી જાણવા તે સમ્યજ્ઞર્ણન છે’ ત્યાં ભૂતાર્થદિષ્ટિ કરતાં જ તેમાં શુદ્ધઆત્માની પ્રતીત આવી, ને નવતત્ત્વના વિકલ્પ છૂટી ગયા. શુદ્ધદિષ્ટિમાં નવ બેદ નથી, તેમાં તો એકલો શુદ્ધત્વ ભગવાન જ આનંદસહિત પ્રકાશમાન છે; ને આવા આત્માની દિષ્ટિપૂર્વક નવતત્ત્વની પ્રતીતનું આ વર્ણન છે. એકલા નવતત્ત્વ ગોખ્યા કરે ને તેના વિકલ્પને અનુભવ્યા કરે પણ જો શુદ્ધઆત્માને દિષ્ટિમાં ન લ્યે તો તેને સમ્યજ્ઞર્ણન થતું નથી, તે તો બહિરાત્મા જ રહે છે. અહીં તો અંતરાત્મા થયેલો જીવ, વિકલ્પોથી છૂટો પડીને નવતત્ત્વને જેમ છે તેમ જાણો છે.

તેની વાત છે. તેને શુદ્ધાત્મામાં જ સ્વામીત્વબુદ્ધિ વર્તે છે. નિશ્ચયશ્રદ્ધાના વિષયમાં નવ ભેદ ન આવે, તેમાં તો એકલા નિજરૂપની જ શ્રદ્ધા છે. જેમ રાજાની સાથેના બીજા માણસોને દેખીને તેમને પણ ‘આ રાજા આવ્યો’ એમ ઉપચારથી કહેવાય છે; ખરેખરો રાજા તો તે નથી, જુદો છે, તેમ શુદ્ધઆત્માની ટણિરૂપ નિશ્ચય સમ્યકૃત્વ તે તો મોક્ષમાર્ગમાં રાજા સમાન છે; પણ તેની સાથે નવતત્ત્વની પ્રતીતને દેખીને તેને પણ ‘આ સમ્યગ્દર્શન છે’ એમ ઉપચારથી કહેવાય છે, ખરેખરું સમ્યગ્દર્શન તો તે નથી, જુદું છે. પણ તેની સાથે નવતત્ત્વની શ્રદ્ધા વગેરેના જે વિકલ્પો હોય છે તે વ્યવહારમાં બતાવ્યા તેવા જ હોય છે, એનાથી વિરુદ્ધ હોતા નથી. વ્યવહારમાં પણ સર્વજાલગવાને જે તત્ત્વો બતાવ્યા છે તેનાથી વિરુદ્ધ હોતા નથી. વ્યવહારમાં પણ સર્વજાલગવાને જે તત્ત્વો બતાવ્યા છે તેનાથી વિરુદ્ધ માન્યતા ધર્મને હોય નહીં. અહો, આ તો નિશ્ચય-વ્યવહારની સંધિવાળો અલૌકિક જિનમાર્ગ છે, – વીતરાગ ભગવંતો જે માર્ગ ચાલ્યા તે માર્ગ જવાની આ વાત છે. એની શરૂઆત વીતરાગટણિ વડે થાય છે, રાગ વડે તેની શરૂઆત થતી નથી.

જેણે પોતાના શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં પૂર્ણ જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ આત્માને જીવ્યો છે, અનુભૂતિવડે અંતરમાં પોતાના પરમાત્મસ્વરૂપને અનુભવ્યું છે તે અંતરાત્મા મોક્ષમાર્ગમાં ચાલનારા છે; તે પોતાની પર્યાયને પણ જાણો છે. પહેલાં અજ્ઞાનદશામાં બહિરાત્મપણું હતું, ત્યારે હું એકાંત દુઃખી હતો; તે દશા ટળીને હવે અંતરાત્મપણું થયું છે ને આત્માનું સાચું સુખ અંશે અનુભવમાં આવ્યું છે; હવે શુદ્ધ આત્માના જ ધ્યાન વડે પૂર્ણ સુખરૂપ પરમાત્મદશા અલ્પકાળમાં થશે. આ રીતે બહિરાત્મા, અંતરાત્માને પરમાત્મનું સ્વરૂપ ઓળખવું.

ત્રિવિધ આત્મા જાણીને, તજ બહિરાત્મભાવ;
થઈ તું અંતરાત્મા, ધ્યા પરમાત્મસ્વભાવ.

ॐ નમઃ સિદ્ધેભ્યः

સંવર એટલે આનંદ... સંવર એટલે મોક્ષમાર્ગ... સંવરના કારણરૂપ બેદજ્ઞાન અભિનંદનીય છે

જ્ઞાન અને રાગની બિજ્ઞતા જાણીને, ઉપયોગ રાગાદિથી જુદો પડતાં બેદજ્ઞાનરૂપ જે અપૂર્વ સંવરદશા પ્રગટી તે મહા આનંદમય છે; મોક્ષના કારણરૂપ હોવાથી તે અભિનંદનીય છે, પ્રશંસનીય છે. ચૈતન્યના આનંદના અપાર વિલાસસહિત સમ્યગ્દર્શન થયું તેમાં સમસ્ત શુભાશુભ રાગથી અત્યંત જુદો શુદ્ધઉપયોગ સ્વરૂપ આત્મા આનંદસહિત પ્રગટ્યો, એટલે અનાદિનો આસ્રવ છૂટ્યો ને અપૂર્વ સંવરદશા શરૂ થઈ.

સંવરમાં આનંદ છે. આસ્રવો આત્માને દુઃખરૂપ હતા, ને બેદજ્ઞાનરૂપ સંવર આત્માને અપૂર્વ શાંતિનું વેદન કરાવે છે. -તેથી તે મંગળ છે.

જ્યાં સુધી આત્મા બેદજ્ઞાન વડે જાગ્યો ન હતો ને અજ્ઞાનથી પોતાને રાગાદિરૂપ અનુભવતો હતો ત્યાંસુધી આસ્રવનું જોર હતું; તે આસ્રવ આખા જગતના અજ્ઞાની જીવોને જીતી લેવાથી ગર્વિત હતો; પણ હવે જ્યાં બેદજ્ઞાન વડે ભગવાન આત્મા જાગ્યો અને રાગાદિથી બિજ્ઞ અત્યંત આનંદમય સંવરભાવ પ્રવટ્યો, તે સંવરરૂપી યોદ્ધો આસ્રવને જીતી લ્યે છે. સંવર એવો જોરાવર છે કે રાગાદ આસ્રવના કોઈ કણને પણ પોતામાં રહેવા દેતો નથી. આવી મહિમાવંત પ્રશંસનીય સંવરદશા કેમ પ્રગટે તેનું અદ્ભુતસ્વરૂપ આચાર્યદ્વારા આ સંવર-અધિકારમાં સમજાવ્યું છે.

બેદજ્ઞાનના અદ્ભુત અચિંત્ય રહ્યા અહીં ખુલ્લા કરીને સમજાવ્યા છે.. જે સમજતાં મુમુક્ષુનો આત્મા ખીલી ઊઠે છે.

ખરેખર એક વસ્તુની બીજી વસ્તુ નથી, કારણકે બંનેના પ્રદેશો જુદા હોવાથી તેમને એકપણું નથી; તેથી તેમને આધાર-આધીયપણું પણ નથી. - જુઓ, સંવર માટે આ બેદજ્ઞાન કરાવે છે. જેમ જડ અને ચેતનને એકપણું નથી, જડ તે ચેતન નથી, ચેતન તે જડ નથી, એમ તે બંનેને અત્યંત જુદાપણું છે; તેમ કોધાદિને અને ઉપયોગને

ઃ ૨૬ :

આત્મધર્મ

ઃ ફાગણ : ૨૪૮૮

એકપણું નથી; કોધ તે શાન નથી, શાન તે કોધ નથી, એમ તે બંનેને અત્યંત જુદાપણું છે. આ રીતે ઉપયોગસ્વરૂપ આત્માનું સર્વે પરભાવોથી બિજ્ઞપણું છે. આત્માને પોતાના ઉપયોગ સાથે એકતા છે, રાગાદિ સાથે તેને એકતા નથી. રાગાદિમાં ખરેખર આત્મા નથી, ઉપયોગમાં જ આત્મા છે. -આવું ભેદશાન કરે ત્યારે જીવ સર્વે રાગાદિથી બિજ્ઞ શુદ્ધઉપયોગરૂપે જ રહે છે, અને તેને જ સંવર થતાં નવા કર્માનું આવવું અટકે છે. -આનું નામ ધર્મ છે, ને આ મોક્ષનો ઉપાય છે.

આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ છે અને કોધાદિ ભાવો દુઃખરૂપ છે; તેમને બિજ્ઞ જાતિપણું છે એટલે એકપણું નથી. શાન-આનંદશાને અને કોધ-રાગાદિશાને એકપણું નથી, એકબીજાના આધારે તેમની ઉત્પત્તિ નથી, અસંખ્યપ્રેદેશી ચૈતન્યઘન આત્મા જ્યારે પોતાને ઉપયોગ સ્વરૂપે અનુભવે છે ત્યારે રાગાદિ કોઈ પરભાવો તેને પોતામાં દેખાતા નથી, ઉપયોગસ્વરૂપ આત્મા એક જ પોતે-પોતામાં દેખાય છે, માટે રાગાદિભાવો તેનાથી બહાર છે. તે રાગાદિભાવોની રચના શાનવડે થતી નથી.

ઉપયોગરૂપ નિર્મળપર્યાય તેમાં આત્મા છે, પણ રાગમાં આત્મા નથી; રાગના આધારે આત્મા જણાતો નથી, ને આત્માના આધારે રાગ ઉત્પજ્ઞ થતો નથી. ઉપયોગ અને રાગ બંનેની જાત તદ્દન જુદી છે. આનંદમય ચૈતન્યસ્વાદમાં આત્મા જણાય છે. અરે, આત્માના આ આનંદમાં દુઃખ કેવું? -રાગ કેવો? રાગ તો દુઃખ છે, શાનમાં તે સમાય નહીં.

ઉપયોગ એટલે રાગથી બિજ્ઞ પડીને અંતર્મુખ વળેલી પરિણાતિ, તેમાં આત્માની અનુભૂતિ છે, તેમાં કોધાદિનો અનુભવ નથી. અને કોધાદિના અનુભવરૂપ કિયામાં શાનનો અનુભવ નથી. અંતર્મુખ ઉપયોગમાં શાંતિનું વેદન છે, તે ઉપયોગમાં આત્મા અભેદ છે, તેના આધારે આત્મા છે, ને તે આત્માને પ્રસિદ્ધ કરે છે, રાગાદિ ભાવોનું તેમાં સ્થાન નથી -વેદન નથી. અને તે રાગાદિભાવોમાં ઉપયોગસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા રહેતો નથી. સ્વાનુભવકિયાથી આત્મા સિદ્ધ થાય છે. શાનસ્વરૂપ આત્મા, જાણવાની કિયામાં (ઉપયોગમાં) રહે છે, તેથી ઉપયોગ પર્યાય તે આધાર છે ને ઉપયોગસ્વરૂપ આત્મા ત આધીય છે, -એમ બંને અભેદ છે. ખરેખર ઉપયોગથી જુદો બીજો કોઈ તેનો આધાર નથી... એટલે પોતાના ઉપયોગથી બિજ્ઞ બીજા કોઈ ભાવો સાથે આત્માને એકતા નથી, પણ અત્યંત બિજ્ઞતા છે. અહો, આવું અપૂર્વ ભેદશાન ભગવાનના માર્ગમાં જ છે. આત્માને આનંદિત કરતું આવું ભેદશાન પ્રગટે છે.

અહો, અલૌકિક વીતરાગમાર્ગ !

અહો, દર્શનશુદ્ધિ માટે વીતરાગનો માર્ગ અલૌકિક છે. વીતરાગમાર્ગ રાગથી બિજ્ઞ ચૈતન્યસ્વાદ ચખાડે છે. ચૈતન્યની શાંતિના સ્વાદમાં રાગાદિ ભાવનો અંશ પણ સમાય નહીં. નાનામાં નાના રાગના કણનો પણ જેને પ્રેમ છે, -તે રાગમાં જેને શાંતિ લાગે છે, તે જીવ વીતરાગ ભગવાનના માર્ગ ઉપર કોધ કરે છે; કેમકે રાગ જેને ગમ્યો તેને વીતરાગમાર્ગ કેમ ગમશે ? વીતરાગમાર્ગનો અણગમો એ જ અનંતો કોધ છે.

વીતરાગ ચૈતન્યભાવમાં રાગનો કોઈ અંશ સમાય નહીં. ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્માની કિયાઓ પણ ચૈતન્યભાવરૂપ જ હોય, ચૈતન્યની કિયા રાગરૂપ ન હોય. રાગની કિયામાં ચૈતન્યની પ્રાસિ કદ્દી ન થાય. આ રીતે ચૈતન્યને અને રાગને સર્વ પ્રકારે બિજ્ઞતા છે. રાગથી બિજ્ઞ આવી ચૈતન્યકિયા જેણે કરી તે જીવ સુકૃત (સમ્યજ્ઞર્શનાદિ ઉત્તમકાર્ય) કરનારો સુકૃતી છે. જ્ઞાન અને રાગની બિજ્ઞતાનું કાર્ય, એટલે કે ભેદજ્ઞાનરૂપ ઉત્તમકાર્ય તેણે કરી લીધું, તે જીવ જ્ઞાનકિયાનો કર્તા છે, તેની જ્ઞાનકિયામાં આત્મા અનુભવાય છે, તેની જ્ઞાનકિયામાં રાગાદિ કોઈ પરભાવો અનુભવાતા નથી.

ચૈતન્યને અને રાગને કાંઈ મેળ નથી-એકતા નથી પણ વર્ચ્યે સાંઘો છે એટલે કે જુદાઈ છે. જેમ પથ્થરની સાંધ વર્ચ્યે સુરંગ ફોડતાં બે કટક જુદા થઈ જાય છે, તેમ જ્ઞાન અને રાગની સાંધ વર્ચ્યે ભેદજ્ઞાનરૂપી વીજળી પડતાં બંને તદ્દન જુદા અનુભવાય છે. ચૈતન્યની શાંતિના અનુભવમાં તે એકમેક થતાં નથી, કેમકે તેની જાત જુદી છે, તેના અંશો જુદા છે, અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વાદમાં વસનારો આત્મા રાગની આકૃતતામાં કેમ આવે ? જ્યાં આત્માને સાચા સ્વરૂપે જાણ્યો ત્યાં અંદર અતીન્દ્રિય સ્વાદ આવ્યો, તે સ્વાદરૂપે આત્મા જણાય છે; રાગના વેદનમાં આત્માનો સ્વાદ નથી, ને તે સ્વાદથી આત્મા જણાતો નથી.

સ્વભાવનો ટચ એ જ સાચી હા

અહો, આવા આત્માની અપૂર્વ વાત... તે સાંભળતાં અંદર સ્વભાવનો 'ટચ' થઈ જાય- તો જ ખરું સાંભળ્યું કહેવાય. સ્વભાવનો ટચ એ જ ખરી

૨૮ :

આત્મધર્મ

ફાગણ : ૨૪૬૮

‘હા’ છે. તેથી આચાર્યદે કહ્યું છે કે આ એકત્વસ્વભાવની વાતને તું તારા સ્વાનુભવથી પ્રમાણ કરજે.

કં ચૈતન્યના સાચા શ્રોતાને આનંદના તરંગ ઉઠે છે કં

ભગવાન અને સંતો કહે છે કે હે ભાઈ ! તું પણ અમારી ફરોજનો છો, અમારી જાતનો તું છો; અમારા તરફના લક્ષે કે વાણીના શ્રવણના લક્ષે જે વિકલ્પ થાય તેના વડે જણાય એવું તારું સ્વરૂપ નથી; અંતરના નિર્વિકલ્પ જ્ઞાનવડે જણાય એવું તારું સ્વરૂપ છે. અરે, તારું વિકલ્પાતીત સ્વરૂપ છે તે તો જ્ઞાનગમ્ય થાય તેવું છે, તે વિકલ્પગમ્ય થતું નથી. આવી વીતરાગી વાણી સાંભળનાર શિષ્ય એવો છે કે જે શ્રવણના વિકલ્પની મુખ્યતા નથી કરતો પણ અંતરના જ્ઞાનની મુખ્યતા કરે છે, તેથી તેને આત્મામાંથી આનંદના તરંગ ઉઠે છે. તે શબ્દ ઉપર કે લેદના વિકલ્પ ઉપર જોર કરીને નથી અટકતો પણ એનાથી આધો ખસી, અંદર ઉત્તરી, ભાવ-શ્રુતજ્ઞાનવડે વસ્તુસ્વરૂપને પકડતાં તેને આનંદના તરંગ સહિત સમ્યગર્દનાદિ થાય છે ને મોહનો નાશ થાય છે. –એ વાત પ્રવચનસાર ગા. ૮૬ માં કહી છે; તેમ જ આત્મઅવલોકનમાં પણ કહી છે. જેને અનુભવ થયો હોય તેને આનંદની વૃદ્ધિ થતી જાય છે, અને જેને ન થયો હોય તેને નવો આનંદ પ્રગટે છે. –આ રીતે જિનવાણી તે ભવ્ય જીવોને આનંદની જ દાતાર છે.

કં સિદ્ધની જેમ સિદ્ધપદનો સાધક પણ વિજયવંત છે કં

અહો ! ચૈતન્યવસ્તુ કેવી મહિમાવંત છે ! ... શબ્દોથી કે વિકલ્પોથી તે વસ્તુનો પાર પમાતો નથી, અંતર્મુખ જ્ઞાનવડે જ તે વસ્તુનો પાર પમાય છે; અને તે જ્ઞાન પ્રગટતાં સાથે અતીન્દ્રિય આનંદનું વેદન લેતું પ્રગટે છે... સિદ્ધ ભગવાન સાથે તેની સંધિ થાય છે. જુઓ, જગતમાં સિદ્ધજીવો થોડા, ને સંસારી-મિથ્યાદિષ્ટિ જીવો તેનાથી અનંતગુણા, ઇતાં ભાવમાં સિદ્ધભગવંતોના જ્ઞાન-આનંદનું એવું જોર છે કે અનંતા સિદ્ધોમાંથી અનંતકાળે પણ એક્ષેય સિદ્ધજીવ પાછો સંસારમાં આવતો નથી; સંસારમાંથી છૂટી-છૂટીને સિદ્ધ થનારા જીવોની ધારા ચાલી જાય છે. આ રીતે સદા સંસારી જીવો ઓછા થતા જાય છે ને સિદ્ધજીવો વધતા જાય છે. –એટલે સિદ્ધ ભગવંતો સદા

વિજયવંત છે; તેમ જ તે સિદ્ધપદને સાધનારા સાધક જીવો પણ વિજયવંત છે. સિદ્ધ પ્રભુ ભલે નીચે ન આવે પણ સાધક જીવ પોતાની ઉજ્ઞતિ કરીને સિદ્ધલોકમાં પહોંચી જાય છે.

કુએકલું શાન... તેમાં બીજાની બેળસેળ નથી કુ

જેમ અનંતાનંત આકાશને રહેવા માટે આકાશથી જુદો બીજો કોઈ આધાર નથી, મહાન આકાશ અન્ય દ્રવ્યની અપેક્ષા વગર પોતે પોતામાં જ રહેલું છે. તેમ અનંત ચૈતન્યભાવોથી ભરેલો શાનસ્વરૂપ આત્મા છે, તેને એક ચૈતન્યસ્વરૂપે જ લક્ષમાં લઈને અનુભવ કરતાં શાનથી જુદા બીજા કોઈ રાગાદિ ભાવોમાં તેને સ્થાપી શકતો નથી; એકલા અચિંત્ય શાનસ્વરૂપ આત્માને લક્ષમાં લઈને અનુભવ કરતાં રાગાદિભાવો સાથે તેની જરાય એકતા દેખાતી નથી. એકલું શાન જ શાનસ્વરૂપે પોતે પોતાને અનુભવમાં આવતાં સાથે વીતરાગી આનંદ થાય છે. આ રીતે આનંદ સહિત ભેદજ્ઞાન પ્રગટે છે. તે સંવરનું પરમ કારણ છે. આવું ચૈતન્ય અને રાગનું અત્યંત સ્પષ્ટ ભેદજ્ઞાન કરીને હે સત્પુરુષો ! તમે આનંદિત થાઓ.

રાગથી જુદા એકલા ચૈતન્યભાવમાં જ આત્માને સ્થાપી શકાય છે, એટલે અનુભવી શકાય છે, પણ રાગાદિ કોઈ ભાવોમાં ઉપયોગસ્વરૂપ આત્માને સ્થાપી શકતો નથી, એટલે રાગ વડે આત્મા અનુભવી શકતો નથી. જેણ આકાશથી જુદા બીજા કોઈ આધારમાં આકાશને સ્થાપી શકતું નથી, આકાશથી મોટો એવો કોઈ પદાર્થ જ નથી કે જે આકાશનો આધાર થઈ શકે. તેમ શાનસ્વરૂપ આત્માને શાનથી જુદા બીજા કોઈ ભાવમાં સ્થાપી શકતો નથી; શાનથી જુદા રાગાદિ કોઈ ભાવો એવા નથી કે જે શાનનો આધાર થઈ શકે. – આ રીતે શાનને રાગાદિ સર્વ ભાવોથી અત્યંત ભિન્ન અનુભવમાં લેતાં પરમ આનંદ સહિત ભેદજ્ઞાન થાય છે. આવું ભેદજ્ઞાન તે સંવર છે, તે મોક્ષનો ઉપાય છે, અને તેથી તે અભિનંદવા જેવું છે.

કુ ધન્ય તે શ્રોતા... કે જે આત્માને 'ટચ' કરે છે કુ

આત્મસન્મુખ જે ઉપયોગપરિણાતિ થઈ તેમાં આત્મા અભેદ અનુભવાય છે- એટલે તેના જ આધારે આત્મા છે-એમ કહ્યું. જોકે અનુભૂતિમાં તો આધાર-આપીયનો

બેદ પણ રહેતો નથી. અહો, આવી અનુભૂતિ આચાર્યદ્વિને સમયસારમાં આત્માના વૈભવથી દેખાડી છે. તેનું શ્રવણ કરનાર જીવો પણ એવા લીધા છે કે જેઓ અંદરમાં આત્માને 'ટચ' કરીને, એટલે કે તેના વાચ્યને લક્ષમાં લઈને સ્વાનુભવ કરે છે; શ્રવણકાળે વિકલ્પ છે પણ તે વિકલ્પ ઉપર તેમનું વજન નથી, વજન તો અંદરના વાચ્યરૂપ શુદ્ધઆત્મા તરફ જ છે.

અહો, જિનવાણીનું શ્રવણ તો વીતરાગતાનું કારણ છે, -તે ખરેખર રાગનું કારણ નથી; કેમકે રાગમાં અટકવાનું જિનવાણીમાતા નથી કહેતા, જિનવાણીમાતા તો રાગથી અત્યંત બિજ્ઞતા બતાવીને ચૈતન્યસ્વભાવમાં સંમુખતા કરાવે છે. -એવું લક્ષ જેણે કર્યું તેણે જ ખરેખર જિનવાણી સાંભળી કહેવાય. જિનવાણીમાં વીતરાગી સંતોષે જેવો આત્મસ્વભાવ કલ્યો તેવો જ શાનદાર (વિકલ્પ વડે નહિ, પણ શાનદાર જ) લક્ષમાં લઈને જ્યાં ઉપયોગ અંતરમાં ઝુક્યો ત્યાં તે નિર્વિકલ્પ-ઉપયોગમાં આત્મા અભેદપણે અનુભવાયો, એટલે તેના આધારે આત્મા છે, -તે જ આત્મા છે. આવો અનુભવ તે જ જિનવાણીના શ્રવણનું સાચું ફળ છે.

ફં શાનની અનુભૂતિ વડે બેદજ્ઞાન થાય છે... રાગવડે નહીં ફં

આત્મા પોતે શાનસ્વરૂપ ચૈતન્યજ્ઞત વસ્તુ છે; એની જ્ઞાતથી જ જ્ઞાત જ્ઞાય છે; કજ્ઞતથી જ્ઞાત જ્ઞાયાતી નથી; એટલે કે શાનસ્વરૂપ રાગવડે અનુભવાતું નથી, શાનથી જ શાનસ્વરૂપ અનુભવાય છે. શાનસ્વરૂપમાં રાગ તે તો કજ્ઞત છે; રાગ વગરનું (રાગથી છુટું) શાન તે જ શાનની જ્ઞાત છે... તે શાન અભેદ થઈને પોતે પોતાને શાનસ્વરૂપે અનુભવે છે. આ રીતે આત્મા પોતે પોતાના સ્વભાવથી જ્ઞાય એવો સ્વાનુભવ-પ્રત્યક્ષ છે (સ્વાનુભૂત્યા ચકાસતે...) પરિણાતિ એકદમ ગુલાંટ ખાઈને, પરાલંબન છોડીને અંતરમાં વળી જાય છે ત્યાં આત્મા સાક્ષાત્ અનુભવાય છે. અહો! આવી નિર્વિકલ્પ-ચૈતન્યપરિણાતિ થઈ ત્યારે અતીન્દ્રિય મહા આનંદસહિત ચોથું ગુણસ્થાન પ્રગટયું; ભગવાન આત્મા સ્વપ્નાયમાં પ્રગટયો. શૂરવીર ભગવાન આત્મા, પોતાની નિર્વિકલ્પ શાનપરિણાતિ સિવાય બીજી કોઈ રીતે જાણવામાં આવે નહીં; રાગ પરિણાતિને આધીન તે કદી થાય નહીં.

અહો, અલૌકિક ભેદજ્ઞાન કરાવ્યું છે. એકકોર એકલો જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માપોતાની જ્ઞાનપરિણાત્મિં અભેદ વર્તતો બિરાજે છે, ને બીજી કોર રાગાદિભાવો-કર્મો-નોકર્મો વગેરે સમસ્ત પદાર્�ો જ્ઞાનથી અત્યંત જુદા છે. આ રીતે ઉપયોગસ્વરૂપ આત્મા ઉપયોગમાં જ છે, તે રાગાદિમાં નથી; ને રાગાદિ ભાવો રાગાદિમાં જ છે, તે કોઈ ભાવો ચૈતન્યસ્વરૂપ ઉપયોગમાં નથી. -આમ જ્ઞાન અને રાગનું અત્યંત જુદાપણું ભલી રીતે સિદ્ધ થયું, શાંકા વગર સર્વ પ્રકારે ભેદજ્ઞાન સિદ્ધ થયું. જ્ઞાનનો કોઈ કણિકો રાગમાં નહિ, રાગનો કોઈ કણિકો જ્ઞાનમાં નહિ; જ્ઞાન સદાય જ્ઞાનરૂપ જ છે, રાગ સદા રાગરૂપ જ છે. -આવું ભેદજ્ઞાનનું વેદન જેણે કર્યું એવો જ્ઞાની જીવ પોતાના જ્ઞાનમાં રાગાદિ ભાવોને કણિકા માત્ર પણ રચતો નથી, જ્ઞાનને રાગાદિથી સર્વથા જુદું જ અનુભવે છે; રાગના કાળે પણ રાગથી ભિન્ન પોતાના જ્ઞાનસ્વરૂપપણે પોતાનું વેદન તેને ખસતું નથી, ને રાગના કોઈ અંશને પોતાના ચૈતન્યભાવ સાથે તે કઢી ભેળવતા નથી. આવું ભેદજ્ઞાન અપૂર્વ આનંદદાયક છે.

૫ આનંદમય ભેદજ્ઞાન જ્યવંત વર્તે છે ૫

અરે, સમ્યગ્દર્શનને ભેદજ્ઞાન શું ચીજ છે, -ને એનું અંતરનું વેદન કેવું છે તેની જગતને ખબર નથી. બાપુ! ચૈતન્યસ્વરૂપ તારો આત્મા, એ તે કાંઈ શુભરાગના વેદનમાં આવી જાય એવો છે? શું શુભરાગ જેટલી જ ચૈતન્યપ્રભુની કિંમત છે? શુભરાગથી આત્માનો અનુભવ થવાનું જે માને છે તે તો રાગમાં આત્માને વેચી દે છે, રાગરૂપે જ આત્માને માને છે, રાગથી જુદો કોઈ આત્મા તેના લક્ષમાં આવ્યો નથી. અહીં તો સર્વ રાગથી અત્યંત ભિન્ન એકલું ચૈતન્યસ્વરૂપ બતાવીને કહે છે કે આવો આત્મા જ્ઞાન વડે જ અનુભવમાં આવે છે, તે અનુભવમાં રાગનો કોઈ અંશ નથી. આવો અનુભવ કરીને હે સત્પુરુષો! તમે પ્રમોદિત થાઓ... આનંદિત થાઓ... અંતરમાં સાચું ભેદજ્ઞાન કરતાં જ અતીન્દ્રિય આનંદ વેદાય છે, ને તે આનંદને વેદતો-વેદતો ધર્મજીવ સિદ્ધપદને સાધે છે.

-આવું આનંદમય ભેદજ્ઞાન જ્યવંત વર્તે છે.

સતપુરુષો ભેદજ્ઞાન વડે આનંદનું વેદન કરો

(સંવર-અધિકાર પ્રવચનોમાંથી)

ભેદજ્ઞાનનું કોઈ અચિંત્ય અપાર સામર્થ્ય છે. ચૈતન્યના આનંદરસમાં તરબોળ થતું ભેદજ્ઞાન પ્રગતે છે, તે જ્ઞાનધારામાં પરમ શાંતરસનું વેદન છે... વીતરાગ-રસના અખંડ વહેણ તેમાં વહે છે. અરે જીવ ! એકવાર કોઈપણ રીતે, પરમ પરાક્રમ કરીને આત્માને શુદ્ધપણે અનુભવમાં લઈને આવી અપૂર્વ જ્ઞાનધારા પ્રગટાવ. પરમ પુરુષાર્થ વડે અંદર ઉિતરીને રાગ સાથે એકતાની અશાનધારાને તોડ અને જ્ઞાનધારા વડે ચૈતન્યની શુદ્ધતારૂપ આનંદનું વેદન કર....

ચૈતન્યભાવરૂપ આત્મા અને ચૈતન્યભાવરહિત રાગાદિ-એ બંનેની અત્યંત ભિન્નતા જાણીને, ભેદજ્ઞાન વડે અંતર્મુખ પરિણતિ કરીને, જેણે દાસ્તા-પરાક્રમ વડે પોતાના ઉપયોગને રાગથી અત્યંત જુદ્દો અનુભવ્યો છે તે સતપુરુષો નિર્મળ ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ વડે અત્યંત આનંદિત થાય છે. અશાનમાં રાગ અને ઉપયોગ એકમેક લાગતા હતા, પણ ખરેખર તેઓ એક ન હતા, લક્ષણભેદથી તદ્દન જુદા હતા; તે જુદાપણું ઓળખીને ધર્મી જીવે ભેદજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું. તે જાણે છે કે મારી અંદર ઉપયોગસ્વરૂપે જે અનુભવાય છે તે જ હું છું; ઉપયોગથી ભિન્ન રાગાદિ જે કોઈ ભાવો છે તે અચેતન છે, તે હું નથી. -આમ બંનેને સર્વથા ભિન્ન અનુભવે છે.

અહો, ચૈતન્યનો આનંદરસ ! તેમાં રાગનો રસ કેમ સમાય ? ચૈતન્યરસ તો પરમ શાંત છે; ને રાગ તો અશાંતિ છે, -ભલે રાગ શુભ હો, પણ રાગમાં તો અશાંતિ જ છે. ધર્મી જીવને તે રાગાદિ વખતે અંદર સમ્યકૃત્વાદિને લીધે આત્માની શાંતિનું વેદન વર્તતું હોય છે; પરંતુ તેનેય જે રાગ છે તે તો અશાંતિ જ છે, તે કાંઈ શાંતિ નથી, કે તે શાંતિનું કારણ પણ નથી. રાગમાં આનંદ નથી; રાગથી અત્યંત ભિન્ન ચૈતન્યના વેદનમાં શાંતિ છે-આનંદ છે, હે સતપુરુષો ! ભેદજ્ઞાન વડે તમે આત્માના આનંદને અનુભવો. જ્યાં રાગ વગરના શુદ્ધ ઉપયોગને અનુભવમાં લીધો ત્યાં મહાન આનંદ થાય છે... ઉપયોગ પોતે પોતામાં થભીને એવો ઠરી જાય છે કે અનંત

ગુણના એકરસની કોઈ પરમ અચિત્ય શાંતિ વેદાય છે. આચાર્યદિવ કહે છે કે અહો જીવો ! આવા આનંદનું વેદન કરો. અમે તો સતત આવા આનંદને વેદીએ છીએ ને તમે પણ ભેદજ્ઞાન કરીને આવા આનંદને અનુભવો. અરે, ચૈતન્ય સિવાય બીજે કયાંય આનંદની ગંધ પણ નથી. અંદર ભગવાન આત્માને હેખીને એકવાર તો તું આનંદિત થા... રાજી થા ! રાગને વેદી-વેદીને દુઃખમાં તો તેં અનંતો કાળ ગાય્યો, હવે રાગ વગરનું આવું સરસ-મજાનું આનંદમય ચૈતન્યતત્ત્વ અમે તને બતાવ્યું -તે અનુભવમાં લઈને રાજી થા... પ્રસંગ થા... આનંદિત થા.

વાહ રે વાહ ! આવો આનંદમય મારો આત્મા સંતોષે મને બતાવ્યો. ભેદજ્ઞાન વડે હવે મારા આત્માને હું જ્ઞાનરૂપ જ હેખું છું; મારું જ્ઞાન અણુમાત્ર પણ રાગાદિ સાથે ભળતું નથી, છૂટું ને છૂટું રહે છે. જ્ઞાનથી વિપરીત એવા રાગાદિ ભાવોનો કોઈ અંશ મને મારા ચૈતન્યપણે ભાસતો નથી. આ રીતે જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપે જ રહેતું થકું, અને રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપે જરાય નહિ થતું થકું, શુદ્ધ આત્માને ઉપલબ્ધ કરે છે-અનુભવે છે; એટલે તેને રાગ-દ્વેષ-મોહના અભાવરૂપ સંવરધર્મ થાય છે. શુદ્ધોપયોગપૂર્વક આવી આનંદમય સંવરદશા-સમ્યગ્રદ્શન ને ભેદજ્ઞાન થાય છે, તે અભિનંદનીય છે, તે પ્રશંસનીય છે.

અહો, વીતરાગનો માર્ગ કોઈ અલૌકિક છે;

એમાં રાગનો કોઈ કણિયો સમાય નહીં.

આવો વીતરાગમાર્ગ જયવંત છે.

ભેદજ્ઞાની જીવની જ્ઞાનપરિણાતિ અદ્ભુત-અલૌકિક હોય છે. જેમ સોનું ચારેકોર અણ્ણિના ભડકા વરચ્ચે પણ સોનું જ રહે છે, તે સોનું કાંઈ અન્યરૂપ થઈ જતું નથી કે બળી જતું નથી; તેમ રાગથી ભિન્ન પડીને આનંદધામનો જેણે સ્વાદ ચાય્યો છે એવું આત્માનું શુદ્ધજ્ઞાન, તે જ્ઞાન અનેકવિધ કર્માદયની વરચ્ચે વર્તવા છતાં પણ જ્ઞાન તો જ્ઞાનરૂપ જ રહે છે, તે જ્ઞાન કાંઈ રાગાદિરૂપ કે કર્મરૂપ થઈ જતું નથી. સંયોગની અનુકૂળતામાં તે ઓગળતું નથી કે પ્રતિકૂળતામાં બળતું નથી, એ તો પરમભાવપણે જ પોતાને વેદતું થકું શાંતિને જ વેદ્યા કરે છે; એટલે તેને કર્માની નિર્જરા જ છે.

પાંડવ ભગવંતો મુનિદશામાં શત્રુંજય ઉપર ધ્યાનમાં ફતા ને દુર્યોધનના ભાણેજે અણ્ણિનો ઘોર ઉપસર્ગ કર્યો; શરીરનાં રજકણો બળવા માંડ્યા, પણ તે વખતેય તે મુનિવરોનું જ્ઞાન તો શાંતરસમાં તરબોળ છે, તે જ્ઞાન બળતું નથી, શાંતિ ખસતી નથી. અહો, એ મુનિવરો બળતા નથી પણ અંદરની શાંતિમાં ઠર્યા છે. ચૈતન્યના

શાંતરસમાં તે અણી જરાય અડયી નથી. જ્ઞાનમાં કોધ થતો નથી, અશાંતિ થતી નથી. તેમ સમ્યગદ્વિષ્ટ-બેદજ્ઞાની જીવનો આત્મા જે શાંતરસરૂપ પરિણામી ગયો છે તે શાંત જ્ઞાનમયભાવ કદ્દી રાગરૂપ થતો નથી. રાગ તેમાં પ્રવેશતો નથી; રાગથી જુદેજુદું જ જ્ઞાન વર્તે છે. અરે, ચૈતન્યતત્ત્વ પોતે જ પરમ શાંતિ અને જ્ઞાનમયરૂપ થયું, તેમાં હવે જગતની પ્રતિકૂળતા કેવી? ગમે તેવા ધોર કર્મદય વખતે પણ તે જ્ઞાન શુદ્ધ-જ્ઞાનપણે જ વર્તે છે, અંતરમાં પોતાની શાંતિના વેદનથી તે છૂટતું નથી. એ જ્ઞાન ખાલી નથી પણ પરમ શાંતિથી ભરેલું છે, આનંદથી ભરેલું છે, અનંતગુણના વીતરાગીરસથી ભરેલું છે.

અરે, બહારના સંયોગનો ધેરો તો ધર્માત્માના જ્ઞાનને ધેરી શકે નાણી, ને તે કાળે વર્તતા રાગાદિ પરભાવો પણ ધર્માત્માના જ્ઞાનને ધેરી શકતા નથી; ધર્માનું જ્ઞાન તે પરભાવોથી જુદું અલિસ જ રહે છે. બેદજ્ઞાનનું કોઈ અદ્ભુત અચિંત્ય વીતરાગી જોર છે કે જેના બણે જ્ઞાન અને રાગ જુદા ને જુદા જ રહે છે; જ્ઞાન પોતાના સ્વરૂપથી જરાપણ ચ્યુત થતું નથી, આનંદથી છૂટતું નથી ને રાગ-દ્વેષરૂપ થતું નથી.

અરે, ચૈતન્યમૂર્તિ આત્મા પોતે રાગથી જુદો પડીને ચૈતન્યભાવરૂપે પરિણામ્યો, એ તે કાંઈ ફરીને રાગરૂપ થાય? આત્મા કોને કહેવાય? ચૈતન્યભાવને આત્મા કહેવાય; તે આત્મા આત્મારૂપે થયો પછી તેમાં વિભાવ કે અશાંતિ કેવા? ને બહારની પ્રતિકૂળતા તેમાં કેવી? જ્ઞાનમાં તો પરમ શાંતિ છે. અરે, આટલી પ્રતિકૂળતાની શી વાત! આનાથી અનંતગુણી પ્રતિકૂળતા આવી પડે તોપણ મને શું? હું તો જ્ઞાનમય છું. જ્ઞાનમાં પ્રતિકૂળતાનો પ્રવેશ છે જ કયાં? હું ચૈતન્ય-વીર, મારો અફરમાર્ગ, તેમાં સંયોગની પ્રતિકૂળતા મને ડગાવી શકે નાણી, કે ડરાવી શકે નાણી. મારો ચૈતન્યભાવ રાગથી જુદો પડયો તે ફરીને કદી રાગાદિ સાથે એક થાય નાણી, વાધ ને સિંહ આવીને શરીરને ખાય તો ભલે ખાય, મારા અતીન્દ્રિય જ્ઞાનને તો કોઈ ખાઈ શકે નાણી, હણી શકે નાણી; કદાચિત્ રાગ-દ્વેષની વૃત્તિઓ થાય તો તે વૃત્તિઓથી પણ મારું જ્ઞાન કદી અજ્ઞાનરૂપ ન થાય; જ્ઞાન તે રાગાદિની વૃત્તિરૂપ થતું નથી; જ્ઞાન તો જ્ઞાનરૂપ જ, રાગાદિથી અત્યંત જુદું, પરમ શાંતિસ્વભાવપણે જ રહે છે. અરે, ચૈતન્યની અનુભૂતિમાં ધર્માને જે શાંતિ થઈ તે શાંતિ કોઈ સંયોગમાં છૂટે નાણી, રાગ પણ તે શાંતિને હણી શકે નાણી. રાગ પોતે અશાંતિ છે, પણ ચૈતન્યની જે શાંતિ સાધકને પ્રગટી છે તેમાં તે અશાંતિનો પ્રવેશ નથી. ચૈતન્યના આશ્રયે જે શાંતિ તેને પ્રગટી

ફાગણ : ૨૪૮૮

આત્મધર્મ

: ૩૫ :

છે તે રાગ વખતેય હણાતી નથી. -આવું ભેદજ્ઞાનનું અપૂર્વ બળ છે. અહા ! ભેદજ્ઞાન તો આનંદમાં કેલી કરતું-કરતું આસ્વાનોને હણી નાંખે છે.

અનુકૂળતાના બરફ વચ્ચે ઓગળે નહિં, ને પ્રતિકૂળતાના અગ્નિ વચ્ચે પણ બળે નહિં-એવું અલિસ જ્ઞાન છે. અહા ! રાગથી બિજ્ઞ પડીને આત્મા પોતે સ્વભાવથી જ જે શાંતિરૂપ પરિણામ્યો, તે સ્વભાવની શાંતિથી હવે તે કેમ છૂટે ? સંવરરૂપ-શાંતિ-રૂપ-જ્ઞાનરૂપ-આનંદરૂપ-સમ્યકૃત્વાદિરૂપ થયો તે તો આત્માનો સ્વભાવ છે, તે સ્વભાવનો કદી નાશ ન થાય. પણ આવી દશાવાળા ધર્માત્મા બહારથી ઓળખાય નહીં.

જુઓ, આ એક અપૂર્વ ન્યાય છે કે જ્ઞાન ને આનંદરૂપ થયેલા આત્માનું અનુમાન પણ તે જ ખરેખર કરી શકે કે જેને પોતાને પોતામાં જ્ઞાન-આનંદ-સ્વરૂપ આત્મા સ્વસંવેદનપ્રત્યક્ષરૂપ થયો હોય. પોતે પોતાના આત્માને પ્રત્યક્ષ (અનુભવગમ્ય) કરીને જ બીજા ધર્માત્માનું અનુમાન સાચું કરી શકે. પોતાના આત્માને પ્રત્યક્ષ કર્યી વગર, એકલા અનુમાનગમ્ય બાચ્યાચિઙ્નોથી બીજા ધર્માત્માની સાચી ઓળખાણ થઈ શકે નહિં. પોતે એકલા અનુમાનથી બીજાને જાણનારો નથી, તેમજ બીજા જીવો એકલા અનુમાનથી આ ધર્માત્માને જાહી શકે-એવો પણ આત્મા નથી. જેણે પોતાના આત્માને સ્વાનુભવથી પ્રત્યક્ષ કરીને અતીન્દ્રિય આનંદનો ભળસ્વાદ ચાખ્યો હોય તે જ બીજા જ્ઞાનઆનંદસ્વરૂપ થયેલા આત્માની સાચી ઓળખાણ કરી શકે. - આ રીતે પ્રત્યક્ષપૂર્વકનું અનુમાન જ સાચું હોય છે. પ્રત્યક્ષનું અપાર સામર્થ્ય છે, -જેમાં બીજા કોઈની અપેક્ષા નથી; રાગ-વિકલ્પોથી તે તદ્દન નિરપેક્ષ છે.

જેમ કેવળી ભગવાનનું કેવળજ્ઞાન રાગથી સર્વથા જુદું છે તેમ સાધક ધર્માત્માનું પણ જ્ઞાન રાગથી સર્વથા જુદું જ વર્તે છે, રાગના કોઈ અંશને પોતામાં ભેણવતું નથી. સાધકની દશામાં આત્મા જે જ્ઞાનરૂપ-શાંતિરૂપ-આનંદરૂપ-શ્રદ્ધા વગરે અનંત સ્વભાવરૂપ પરિણામ્યો છે તે તો રાગથી સર્વથા બિજ્ઞ જ છે; તે જ્ઞાન-આનંદભાવોને રાગાદિ સાથે કાંઈપણ લાગતું-વળગતું નથી, સર્વથા બિજ્ઞતા છે. આવું ભેદજ્ઞાન આનંદરસથી ભરેલું છે.

આવું ભેદજ્ઞાન નિરંતર ભાવવાયોગ્ય છે.

* * *

વાંચકો સાથે વાતચીત અને તત્ત્વચર્ચા

આત્મહિતને લગતી જિજ્ઞાસાના કોઈ પ્રશ્નો આપને મુઝવતા હોય તો સમાધાન માટે આપ આ વિભાગમાં પૂછાવી શકો છો. સંપાદકને યોજ્ય લાગશે તે પ્રશ્નોના જવાબ આ વિભાગમાં આપવામાં આવશે. ધર્મને લગતી જાણવા જેવી અવનવી વાતો-પ્રસંગો પણ આપ આ વિભાગ માટે મોડલી શકો છો.

પ્રશ્ન :- સ્ત્રી મોક્ષની અધિકારી થઈ શકે ?

ઉત્તર :- હા; સમ્યકૃત્વ પામનાર સ્ત્રી એકબે ભવમાં જ મોક્ષની અધિકારી થઈ શકે છે. બાકી સ્ત્રીપર્યાય રાખીને કોઈ મોક્ષ પામી શકે નહિ. સમ્યકૃત્વાદિના બળે બીજા ભવે સ્ત્રીપર્યાય છેદી, મનુષ્ય થઈ, મુનિ થઈ, તે જીવ મોક્ષ પામી શકે છે. સ્ત્રીપર્યાયમાં પણ જ્યાં સમ્યકૃત્વ થયું ત્યાં નિયમથી મોક્ષની પ્રાસિનો સિક્કો લાગી ગયો. એ જ રીતે તિર્યંચ કે નારકી પણ સમ્યકૃત્વ પામીને અલ્પકાળમાં મોક્ષના અધિકારી બની શકે છે. મોક્ષના અધિકારી થવું હોય તેણે પ્રથમ સમ્યકૃત્વની આરાધના કરવી જોઈએ.

પ્રશ્ન :- સમ્યગ્ટાદિને નિર્વિકલ્પ અનુભવમાં અનંત ગુણો હોય છે ?

ઉત્તર :- હા; અનંતગુણ વગરનો આત્મા હોય નહિ; અનુભૂતિમાં પણ અનંતગુણના રસથી એકરસ થયેલો ‘આત્મસ્વાદ’ છે. ચૈતન્યના અનંતગુણોનો અભેદ રસાસ્વાદ તે નિર્વિકલ્પઅનુભૂતિ છે. તે અનંત આનંદમય છે.

પ્રશ્ન :- ગમે તેટલું ખાધા છતાં ફરીને ભૂખ લાગ્યા જ કરે છે, તો એવો ક્યો ઉપાય છે કે આ ભૂખનું દુઃખ મટે ?

ઉત્તર :- ચૈતન્યસ્વરૂપ અરૂપી આત્મામાં જડ આહારનો પ્રવેશ જ નથી; આવા આત્માના લક્ષે અનાહારી ભાવ પ્રગટ થતાં આહારની વૃત્તિ રહેતી નથી. જ્ઞાનમાં આહાર હોતો નથી. આહારસંજ્ઞા તે પ્રમાદ છે, ને અપ્રમત્તાવે જ્ઞાનસ્વરૂપમાં ઠરતાં આહારસંજ્ઞા રહેતી નથી, ત્યાં ભૂખ લાગતી નથી ને દુઃખ રહેતું નથી. અહા, ચૈતન્યના પરમ અતીન્દ્રિય સુખના સ્વાદમાં મશગુલ થયો તે જીવને ભૂખનું દુઃખ કર્યાંથી હોય ? એ તો પરમ તૃસુ-તૃસુ વર્તે છે. ચૈતન્યના અમૃતનો સ્વાદ લેવો એ જ ભૂખનું દુઃખ મટાડવાનો સાચો ઉપાય છે. ચૈતન્યના આનંદના ભોજન વગર જીવને કદી તૃસુ થવાની નથી.

સમ્યગ્રદર્શનની ઓળખાણ

પ્રશ્ન :- કોઈ જીવ સમ્યગ્રદર્શન પામ્યો છે તેને ઓળખવાનું લક્ષણ શું ? - કે જેથી બીજા માણસ સમ્યગ્રદર્શિ અને મિથ્યાદર્શિ વચ્ચેનો ફરક સમજુ શકે ?

ઉત્તર :- એકલા બહારની કિયાના ચિહ્નથી સમ્યગ્રદર્શિને ઓળખી શકાય નહિં. જેને પોતાને સમ્યકૃત્વનું સ્વરૂપ લક્ષણ થયું હોય તે જ સમ્યગ્રદર્શિને ખરેખર ઓળખી શકે. સમ્યગ્રદર્શન પોતે અતીન્દ્રિય વસ્તુ છે, એકલા ઈન્ડ્રિયગમ્ય ચિહ્નો દ્વારા તેને ઓળખી ન શકાય. સમ્યગ્રદર્શિની ખરી ઓળખાણ ત્યારે થાય કે જ્યારે પોતામાં તે જાતનો ભાવ પ્રગટ કરે. સમ્યગ્રદર્શિની ઓળખાણનો ભાવ પણ અપૂર્વ છે, ને ચાગથી પાર છે. જેમ આત્મા અલિંગગ્રહણ એટલે અતીન્દ્રિયગ્રાહ્ય છે તેમ તેની સમ્યકૃત્વાદિ શુદ્ધદશા પણ ખરેખર અલિંગગ્રહણ એટલે અતીન્દ્રિયગ્રાહ્ય છે, તેને એકલા ઈન્ડ્રિયગમ્ય અનુમાનથી ઓળખી શકાય નહિં.

તૈયારી અને પ્રાસિ

પ્રશ્ન :- સમ્યગ્રદર્શન પામવાની તૈયારીવાળા જીવની દશા કેવી હોય છે ? ને સમ્યગ્રદર્શન પામ્યા પછી તેની દશા કેવી હોય છે ?

ઉત્તર :- એક આત્મઅનુભવનો જ ઉમંગ, તેનો જ રંગ, વારંવાર સતત તેની જ ઘોલના, નિજસ્વરૂપની અતિશય મહત્ત્વા, તેની એકની જ પ્રિયતા, ને એના સિવાય બધાય પરભાવોની અત્યંત તૂંછણતા સમજને તેમાં તદ્દન નીરસતા, બીજે બધેથી પરિણામ હટાવીને એક આત્મસ્વરૂપમાં જ પરિણામને લગાવવાનો ઊંડો ઉત્ત્ર પ્રયત્ન;.. સ્વરૂપની અપ્રાસિનો પ્રથમ તીવ્ર અજ્ઞાપો, તેની પ્રાસિ માટે તીવ્ર જિજ્ઞાસારૂપ ધગશ, પછી નીકટમાં જ સ્વરૂપની પ્રાસિના ભણકારનો પરમ ઉલ્લાસ-ઠંડક; - આમ ઘણા પ્રકારે અનેકવાર ગુરુદેવ સમ્યકૃત્વની ભૂમિકાનું વર્ણન કરે છે.

સ્વરૂપ પ્રાસ થયું ને અપૂર્વતા થઈ તે તો અપાર ગંભીરપણે અંદર ને અંદર જ સમાય છે. એ સમકિતીની પરિણાતિમાં કોઈ પરમ ઉદાસીનતા, અદ્ભુત શાંતિ, જગતથી અલિસતા, આત્માના અનુભવના આનંદની કોઈ અચિંત્ય ખુમારી-વગેરે અનંતા ભાવોથી ભરેલી ઘણી ઘણી ગંભીરતા તો પોતાને જ્યારે સ્વાનુભવ થાય ત્યારે ખબર પડે.

સમ્યકૃત્વની વિધિ

પ્રશ્ન :- હે ગુરુદેવ ! સમ્યગ્દર્શનની વિધિ તો આપે સમજવી, પણ તે સમજ્યા પછી પરિણાતિની ગુલાંટ કેમ મારવી ?

ઉત્તર :- વિધિ યથાર્થ સમજાય ત્યાં પરિણાત ગુલાંટ માર્યા વગર રહે નહિ. વિકલ્પજાત અને સ્વભાવજાત એ બંનેને ભિન્ન જાણતાંવેત જ પરિણાત વિકલ્પમાંથી છૂટી પડીને સ્વભાવમાં તન્મય થાય છે. વિધિને સમ્યકૃપણે જાણવાનો કાળ અને પરિણાતિને ગુલાંટ મારવાનો કાળ-બંને એક જ છે. વિધિ જાણે પછી તેને શીખવવંનું ન પડે કે તું આમ કર. જે વિધિ જાણી તે વિધિથી જ્ઞાન અંતરમાં ઢળે છે. સમ્યકૃત્વની વિધિને જાણનારું જ્ઞાન પોતે કાંઈ રાગમાં તન્મય નથી, સ્વભાવમાં તન્મય છે. અને એવું જ જ્ઞાન સાચી વિધિને જાણે છે. રાગમાં તન્મય વર્તતું જ્ઞાન સમ્યકૃત્વની સાચી વિધિને જાણતું નથી.

ચૈતન્યની સ્કુરણા થતાં જ બધા પરભાવો છૂટી જાય છે

પ્રશ્ન :- અસંખ્યપ્રકારના પરભાવો, -તે બધાયથી છૂટવા શું કરવું ? એક પરભાવથી બચીએ ત્યાં બીજો પરભાવ ઘૂસી જાય છે, તો શું કરવું ?

ઉત્તર :- સ્વભાવમાં પ્રવેશ કરતાં બધાય પરભાવો એક સાથે છૂટી જાય છે. સ્વભાવના દરબારમાં પરભાવનો પ્રવેશ નથી. સ્વભાવમાં આવ્યા વિના, પરભાવના લક્ષે પરભાવોથી બચી શકાય નહીં. એટલે એકસાથે સમસ્ત પરભાવોથી બચવાનો ઉપાય એ છે કે ત્યાંથી ઉપયોગને પાછો વાળીને સ્વભાવમાં ઉપયોગ મુકવો.

આ આત્મા એવો આનંદમય ચૈતન્યપ્રકાશનો પુંજ છે કે એનું સ્કુરણ થતાં જ (અર્થાત્ ઉપયોગ તેમાં જુકતાં વેંત જ) સમસ્ત પરભાવોની ઇન્દ્રજાળ (વિકલ્પ તરંગો) તત્કષણ ભાગી જાય છે.

પ્રશ્ન :- સમ્યગ્દર્શન પામ્યો ત્યારે જે આનંદ અનુભવાયો તેનું ભાષામાં વર્ણન આવી શકે કેમ ?

ઉત્તર :- એ વેદનનું વાણીમાં પૂરું વર્ણન ન આવે; અમુક વર્ણન આવે, તે ઉપરથી સામો જીવ ‘જો તેવા લક્ષવાળો હોય તો’ સાચી સ્થિતિ સમજી જાય.

અદ્ભુત ! સુંદર ! ગંભીર ! મહાન !

ચૈતન્યતત્ત્વનો અદ્ભુત મહિમા બતાવતાં ફમણાં ગુરુદેવ ઊંડાજાથી વારંવાર કહે છે કે-

અહો ! શાંત... પ્રશાંત ચૈતન્યતત્ત્વ !

કેટલું સુંદર ! કેટલું ગંભીર ! કેટલું મહાન !

જેની નીકટતામાં પણ શાંતિના ફૂવારા છે—તેની અંદરની શાંતિની તો શી વાત ! એ શાંતિની પરમ શીતળતામાં સંસારનો કોઈ આતાપ આવી શકતો નથી... ને સંસારના આતાપમાં મશગુલ જીવો એ શાંતિના સ્વાદને માણી શકતા નથી.

અહો ! એકવાર અંદર જો તો ખરો કે—શાંતિનો સ્વાદ કેટલો સુંદર છે !

એ આત્મસ્વાદ ચાખતાં તું તૃસ-તૃસ થઈ જઈશ.

જરીયાથી શ્રી કાન્તિભાઈ કોઠારી પ્રમોદથી લખે છે કે-

“આમ તો હું ગમે ત્યાંથી મેળવીને આત્મધર્મ વાંચી લઉં છું. તેમાં તમારો અંક નં. ૩૪૦ મને બહુ જ ગમી ગયો. ભગવતી-આરાધનાના કવચઅધિકારનું વર્ણન, તથા ભાવઅનુગમ (ષટ્ટખંડાગમ) માંથી કખાય અને શાનની બિજ્ઞતાનું વર્ણન વાંચતાં અમને ઘણું જાણવાનાનું મળ્યું. જૈનદર્શનની જે વસ્તુ અલોપ (અપ્રસિદ્ધ) હતી, અને હજુ પણ આવા આગમો ઉધારીને ભાજ્યે જ કોઈ વાંચે છે, ત્યારે આવા કલજુગમાં તમારા તરફથી આત્મધર્મ-પત્રિકા દ્વારા ઊંચી-ઊંચી વાનગી પીરસાય છે તે સૌ કોઈને વાંચવાનું મન થાય તેવી છે અને તે વાંચતાં મહિમા આવે છે કે વાહ ! આપણા જૈનધર્મમાં કેવા-કેવા મહાન આચાર્યો થઈ ગયા છે ! —આમ જૈનધર્મમાં વધુ પ્રીતિ આવે છે. ખરેખર, ષટ્ટખંડાગમ જેવા મહાન જૈનગંથો દુનિયાને હેરત પમાડે તેવા છે. કખાય અને શાનની જે બિજ્ઞતા સમજાવી છે તે અદ્ભુત છે.

લી. કાન્તિલાલ કોઠારી, જરીયા.

પ્રશ્ન :- કીડી વગેરે ત્રાણાન્દ્રિય જીવ અંધકારને જાણી શકે ?

ઉત્તર :- ના; અંધકાર તે આંખનો વિષય છે; આંખવાળો જીવ જ અંધકારને જાણી શકે.

પ્રશ્ન :- આરાધના એટલે શું ? તેમાં જીવે શું કરવાનું હોય છે ?

: ૪૦ :

આત્મધર્મ

: ફાગણ : ૨૪૮૮

ઉત્તર :- જેની આરાધના કરવાની છે એવા પોતાના શુદ્ધાત્માને જ આરાધ્યદેવ તરીકે સ્થાપીને, તેની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-અનુભૂતિ કરવી, એનાથી વિરુદ્ધ રાગાદિ બીજા કોઈ ભાવોને અનુભૂતિમાં પ્રવેશવા ન હેવા-એનું નામ આરાધના છે. આ આરાધનામાં પરભાવોથી લિઙ્ગ પોતાના સાચા સ્વરૂપને ઓળખીને જીવે તેનું જ સેવન કરવાનું છે. આત્માની ઓળખાણરૂપ સમ્યજ્ઞર્ણન તે પ્રથમ આરાધના છે.

પ્રશ્ન :- સમુદ્ધાત વખતે કેવળીપ્રભુના આત્મપ્રદેશો આપણા આત્માને સ્પર્શી જાય છે છતાં આપણાને ખબર કેમ પડતી નથી ?

ઉત્તર :- સમુદ્ધાત વખતે કેવળી પ્રભુના આત્મપ્રદેશો આખા લોકમાં ફેલાય છે એટલે અહીં આપણી પાસે પણ આવે છે-એ ખરું, પણ તે આત્મપ્રદેશો અતીનિદ્રય છે, ઈંદ્રિયજ્ઞાનનો તે વિષય નથી. એનું સ્વરૂપ વિચારતાં અતીનિદ્રય આત્મા લક્ષમાં આવી જાય છે. એકક્ષેત્રની અપેક્ષાએ ભલે સ્પર્શ કહેવાય, બાકી તો આત્મપ્રદેશો અસ્પર્શી છે. વળી તે એકપ્રદેશીપણાનો કાળ પણ માત્ર એક-બે કે ત્રણ સમયો જ છે, ને તેથી છન્દસ્થજ્ઞાનનો વિષય તે થઈ શકે નહિં. અસંખ્ય સમયથી ઓછા કાળની વસ્તુને છન્દસ્થનો ઉપયોગ પકડી શકતો નથી.

પ્રશ્ન :- માંસાહારી જૈન હોઈ શકે ?

ઉત્તર :- ના; કોઈપણ જૈન કદી માંસાહારી હોઈ શકે નહિં, માંસાહાર હોય ત્યાં જૈનપણું હોઈ શકે નહિં. અરે, સિંહ જેવા માંસભક્ષી પ્રાણી પણ જ્યાં ધર્મ સમજે છે કે તરત માંસાહાર છોડીને સમાધિમરણ કરે છે અથવા તો નિર્દોષ ખોરાક ખાઈને જીવે છે. માંસાહારનું જેમાં પ્રતિપાદન હોય તે શાસ્ત્ર નથી, તે તો કુશાસ્ત્ર છે.

યાદ રહે કે ઈંડા, મધુ વગેરે પણ માંસની જેમ જ સર્વથા અભક્ષ છે. દવારૂપે પણ તેનું ભક્ષણ આર્ય માણસને હોય નહીં.

પોતાના શરીરનું માંસ કાપીને કોઈ રાજાએ દાન કર્યું-એવી કથા આવે છે, -પણ તે યોગ્ય નથી; જ્ઞાની એવું કરે નહીં. આ સંબંધમાં શાંતિનાથ ભગવાનના પૂર્વભવનો એક પ્રસંગ આવે છે, તે કોઈવાર કહેશું.

આધુનિક આશ્રૂય

હજાર વર્ષથી શ્રવણબેલગોલમાં સ્થિત ભગવાન બાહુબલીની ૫૭ કૂટ ઊંચી અદ્ભુત અજાયબ મૂર્તિ દેખીને આપણે આશ્રૂય પામી જઈએ છીએ. હજાર વર્ષ પહેલાં જે આશ્રૂયકારી બનાવ બન્યો તેવો બનાવ આજે પણ બની રહ્યો છે—તે જાણીને જિજ્ઞાસુઓને આશ્રૂય થશે.

મૈસૂર રાજ્યમાં ધર્મસ્થલ નામનું એક ક્ષેત્ર ધાર્મિક સંસ્કૃતિના આદર્શ જેવું છે. શ્રવણબેલગોલથી તે થોડા જ માઈલ દૂર છે. ત્યાંના એક ટેકરા ઉપર ભગવાન બાહુબલી સ્વામીની પીઠિકા સહિત બાવન કૂટ ઊંચી પ્રતિમા સ્થાપિત થવાની છે. સ્વર્ગસ્થ રત્નવર્મ હેળગઢેને આ ભવ્ય પ્રતિમા નિર્માણ કરાવીને ધર્મસ્થલમાં સ્થાપવાની ભાવના જાગેલી. પરંતુ આવી અદ્ભુત મૂર્તિ બનાવી શકે એવા શિલ્પકાર કયાં મળશે ! એની ચિંતામાં હતા. ભારતદેશ તો આવી શિલ્પકળા માટે જગપ્રસિદ્ધ છે... એટલે શોધખોળ કરતાં કારકલમાં (જ્યાં બાહુબલી ભગવાનની બીજી એક ઊંચી પ્રતિમા બિરાજે છે તે શહેરમાં) શ્રી રેંજલ ગોપાલ શૈશ્વે નામના એક અનુભવી શિલ્પકળામાં કુશળ કલાકાર મળી ગયા; અને ઘણાં અલ્પકળમાં આ મહાન કાર્ય પૂરું કરી આપવાનો તેમણે નિર્ણય કર્યો. ઈ. સ. ૧૯૬૮ ના જુન માસમાં આ મંગળ કાર્યનો પ્રારંભ થયો. સેંકડો કારીગરો દિનરાત કામે લાગી ગયા; કોઈ જાતના વિદ્ધ વગર તે ભવ્યમૂર્તિ તૈયાર થઈ ગઈ અને હવે આ પ્રતિમાને કારકલથી (૪૫ માઈલ) ધર્મસ્થલ પણોંચાડવા માટેની મહાન વ્યવસ્થા ચાલી રહી છે— તે માટે વચ્ચેની સડકો મજબૂત બનાવાઈ રહી છે. મુંબઈની એક કંપનીએ તેનો કોન્ટ્રાક્ટ રાખ્યો છે ને તે માટે ૮૪ પૈડાવાળી એક ખાસ ટ્રોલી તૈયાર કરેલ છે. બાવન કૂટ ઊંચી આ મૂર્તિનું વજન ૧૭૦ ટન (લગભગ દશ હજાર મણ) છે. ૪૫ માઈલના રસ્તામાં આ મૂર્તિ સાથે હજારો યાત્રિકભક્તો પણ ધામધૂમથી વિઝાર કરશે; સાથે ૫૦ જેટલા હાથી, અનેક બેંડપાર્ટી, પત્રકારો, ટેલ્વિઝન વગેરે પણ હશે. વચ્ચે આવતા બધા જિનાલયોમાં પૂજનાદિ કરતાં—કરતાં, વચ્ચે વેણૂરસ્થિત બાહુબલી ભગવાનનો મસ્તકાલિષેક પણ કરીને, હજારો યાત્રિક સહિત ધામધૂમથી પ્રતિમા ‘ધર્મસ્થલ’ પણોંચશે. ધર્મસ્થલમાં દર વર્ષે આવનારા લાખો યાત્રિકો આ અદ્ભુત મૂર્તિના દર્શનથી પ્રભાવિત થશે.

આ મૂર્તિ લગભગ ૨૫ ફેબ્રુઆરીએ કારકલથી રવાના થવાની હતી, —એટલે

: ૪૨ :

આત્મધર્મ

: ફાગણ : ૨૪૮૮

અત્યારે તો ધર્મસ્થલ પહોંચી પણ ગઈ હશે.) આ ઉપરાંત રસ્તાની મજબુતીની ચકાસણી માટે પ્રથમ એક જ પથ્થરના અખંડ માનસંભ માટેનો પ૪ કૂટ ઊંચો પથ્થર (ત્રણ હજાર મણ વજનનો) કારકલથી ધર્મસ્થલ લઈ જવાનો હતો.

ઇ. સ. ૧૯૭૦ માં રાષ્ટ્રપતિ શ્રી વી. વી. ગીરી ધર્મસ્થલની મુલાકાતે ગયેલા ત્યારે આ દિવ્યમૂર્તિ સ્થાપવા માટેના ‘બાહુબલી-વિઘાર’ નો પાયો તેમના હસ્તે નંખાયો હતો. હવે થોડા સમયમાં ભવ્ય પ્રતિમાળની સ્થાપના થશે; રાષ્ટ્રના ઇતિહાસમાં સેંકડો વર્ષે બનનારી આ એક મહાન ઘટના હશે. જગતને વીતરાગતાનો સંદેશ આપીને ચૈતન્યસાધનાની શૂરવીરતા જગાડનાર એ દિવ્ય મુદ્રાવંત વીર બાહુબલીનાથને આપણે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

દિગંબરોનો ધર્મ

દિગંબર જૈનનો પહેલો ધર્મ એ છે કે વીતરાગી અરિહંત દેવ-ગુરુને ઓળખીને તેમના જેવા પોતાના શુદ્ધ ‘દિગંબરાત્માને’ એટલે કે પરભાવોની લાગણીથી રહિત એવા શુદ્ધ શાનમય આત્માને ઓળખવો. આવા આત્માને ઓળખતાં મિથ્યાત્વરૂપી મહાન પરિગ્રહ છૂટીને અંશે નિર્ગંધપણું થાય છે, અને સમ્યકૃત્વભાવરૂપ દિગંબરધર્મની શરૂઆત થાય છે; ત્યારે જ સંપૂર્ણ નિર્ગંધ એવા વીતરાગી દેવ-ગુરુની ઓળખાણ થાય છે. આવો સમ્યકૃત્વભાવ પ્રગટ કરીને મિથ્યાત્વ-ગ્રંથને છોડવી તે દિગંબરોનો પહેલો ધર્મ છે.

જ્યાં મિથ્યાત્વગ્રંથી છૂટીને સમ્યકૃત્વધર્મ થયો ત્યાં સર્વથા નિષ્પરિગ્રહી, ચિદાનંદતાત્વની અનુભૂતિ થઈ-શ્રદ્ધા થઈ-શાન થયું; તે જ તત્ત્વમાં એકાગ્ર થઈને શુદ્ધોપ્યોગી ચારિત્રના બળે વસ્ત્રાદિ સમસ્ત પરિગ્રહોનું મમત્વ છૂટી જાય ને દિગંબર દશા ધારણ કરીને મુનિદશા પ્રગટે તે સાક્ષાત્ દિગંબર ધર્મ છે. પહેલાં સમ્યગ્રદ્ધન પછી દિગંબર જૈનોનું આ બીજું કર્તવ્ય છે.

આ રીતે આત્મભાન કરીને સમ્યક્શ્રદ્ધા-શાનપૂર્વક વીતરાગી ચારિત્રદશાનું આરાધન તે દરેક દિગંબર જૈનનો ધર્મ છે, તે મોક્ષનો માર્ગ છે. જે આવું આરાધન કરે તે જ સાચો દિગંબર જૈન છે.

નિર્ગથનો પંથ... ભવઅંતનો ઉપાય છે

સાચું નગ્રપણું કયારે થાય ?

શરીર અને ઈંડ્રિયોથી આત્માનું જુદાપણું જેના અનુભવમાં આવ્યું છે, એટલે શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં તો અતીન્દ્રિયભાવ જેને થઈ ગયો છે, અને તે ઉપરાંત અતીન્દ્રિય ચૈતન્યમાં લીનતા વડે સ્પર્શાદ્વિષ્ટ ઈંડ્રિયવિષ્યોમાંથી જેની પરિણાતિ ફરી ગઈ છે એટલે અંતરમાં અસ્પર્શપણું થયું છે ત્યાં બહારમાં શરીરનું નગ્રપણું સહેજે હોય છે. આવી દશા તે વીતરાગમાર્ગમાં જૈનમુનિઓની દશા છે... તેઓ મોક્ષને સાધે છે કુંદંકુંદસ્વામી સમયસારની ઉઠીમી ગાથામાં કહે છે કે અતીન્દ્રિય જ્ઞાનસ્વભાવી આત્માનો જ્યારે અનુભવ થયો ત્યારે ઈંડ્રિયોથી જુદાપણારૂપ ભેદજ્ઞાન થયું, તે જિતેન્દ્રિય થયો, તે જિનનો ભક્ત થયો, તે સમ્યગ્ટાદ્વિષ્ટ-મોક્ષમાર્ગી થયો.

આવા અતીન્દ્રિયઆત્માને અનુભવીને તેમાં જેઓ ઠર્યા-એવા મુનિઓને શરીર પણ આવરણ વગરનું ખૂલ્લું થઈ જાય છે; તેમને શરીરનો કોઈ ભાગ ઢાંકવાની વૃત્તિ હોતી નથી, કેમકે દેહાતીત ચૈતન્યભાવ પ્રગટી ગયો છે, દેહને ઢાંકવાની વૃત્તિ રહે ને મોક્ષ પણ સધારણ-એમ બની શકતું નથી. વીતરાગનો માર્ગ તો નિર્ગથમાર્ગ છે, આત્મામાં મોહની ગાંઠ નહિં, દેહમાં વસ્ત્રના પરિગ્રહરૂપ ગાંઠ નહીં, એવો નિર્ગથ મોક્ષમાર્ગ છે.

અહો, આવા નિર્ગથ મોક્ષમાર્ગને ઓળખીને આરાધતાં ભવના અંત આવે છે.

‘નિર્ગથનો પંથ ભવઅંતનો ઉપાય છે.’

ગુરુદેવે અધ્યાત્મમાર્ગ ખુલ્લો કરીને જૈનજગતનું ડિત કર્યું છે-

“હું રૂપ વર્ષથી પૂ. ગુરુદેવશ્રીના પરિચયમાં છું. તેમની ઘણી જ કૃપા છે. પૂ. ગુરુદેવે આગમશાસ્ત્રોના અભ્યાસ અને મંથન પણી જૈનર્દ્ધર્ણનને નવો વળાંક આપ્યો છે; અને સારા દેશના જૈન તથા જૈનેતર તત્ત્વચિંતકોની આંખોને નવી દૃષ્ટિ આપી અધ્યાત્મમાર્ગ ખુલ્લો કરી જગત ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે. આત્મધર્મ માસિકમાં ઘણી રસપ્રદ બાબતો આવે છે, વાંચતાં પ્રમોદ આવે છે. ‘આત્મધર્મ’ માસિક અધ્યાત્મરસપૂર્ણ વાનગીઓ પીરસી સમાજનું અને જૈનજગતનું ઘણું ડિત કર્યું છે. (લી: આર. પી. કોઠારી; જામનગર મ્યુનિ. ના. રીટાર્યક ચીફ ઓફિસર.)

કાશીના પંડિતજી પૂજાના વાસણ લેવા ગયા ત્યારે-

ફર્તેપુરમાં પ્રતિષ્ઠા વખતે બનારસના પં. કૂલચંદજીએ એક પ્રસંગ કહ્યો:- એકવાર મુંબઈમાં તેઓ પૂજા માટેના સ્ટીલના વાસણ લેવા ગયેલા. સ્ટીલના વાસણના એક સેટની કિંમત તે જમાનામાં સાડા અગિયાર આના થઈ. કરકસર માટે પંડિતજીએ દુકાનદારને કહ્યું કે ભાઈ, બે પૈસા ઓછા લ્યો એટલે કે અગિયાર આના લ્યો.

દુકાનદાર કહે: અરે પંડિતજી ! તમે ભગવાનની પૂજા માટે આ વાસણ લઈ જાવ છો. એટલે ભગવાન તો તમને ઘણા પૈસા આપશે ! પછી બે પૈસાનો લોભ શું કરો છો ?

પંડિતજી પણ ખરા હતા.... એ તો કાંઈ બોલ્યા-ચાલ્યા વગર, કે પૈસા આપ્યા વગર, એમને એમ વાસણ થેલીમાં નાંખીને માંડ્યા હાલવા !

દુકાનદાર તો આભો થઈ ગયો.... ને સાદ કર્યો કે અરે પંડિતજી ! પૈસા તો આપતા જાવ !

પંડિતજી કહે-ભાઈ, આ વાસણ તો હું ભગવાનની પૂજા કરવા લઈ આઉં છું; તમે જ હમણાં કહ્યું કે ભગવાન ઘણા પૈસા આપશે ! તો તમારા વાસણથી હું ભગવાનની પૂજા કરીશ તેથી તમને પણ ભગવાન ઘણા પૈસા આપશે ! -પછી મારી પાસેથી અગિયારઆના લેવાની શી જરૂર છે !

પંડિતજીએ કેવી સરસ યુક્તિથી ઈશ્વરકર્તૃત્વનું ખંડન કર્યું ! વેપાર તો પંડિતજીની યુક્તિથી અંજાઈ ગયો.

પછી તો પંડિતજીએ પૂરા પૈસા ચૂકવી દીધા, ને તેને યુક્તિથી સમજાવ્યું કે ભાઈ, ઈશ્વર મને કે તને કાંઈ આપતા નથી. ઈશ્વર તો પૂર્ણ દશાને પામેલા પરમાત્મા છે, તેઓ પૂજા વહે પ્રસંગ થઈને કાંઈ આપતા નથી, તેમજ નિંદા કરનારને તેઓ કોઈ શિક્ષા કરતા નથી. અને આપણે પણ ભગવાન પાસેથી કાંઈ લેવા માટે તેમની પૂજા નથી કરતા. આપણે તો ભગવાનના ગુણો પ્રત્યેનું બહુમાન પૂજા દ્વારા વ્યક્ત કરીએ છીએ. તેમાં આપણા પરિણામની જેટલી વિશુદ્ધિ થાય છે તેટલો આપણને લાભ છે.

સોનગઢ સમાચાર... (મુખપૂજના બીજા પાનેથી ચાલુ)

❖ ફાગણ વદ બીજ (મંગળવાર તા. ૨૦મી માર્ચ) ના રોજ પૂ. ગુરુદેવ સોનગઢથી મુંબઈ (ઘાટકોપર-સર્વોદય ઇસ્પતાલમાં બંધાયેલા આદિનાથપ્રભુના જિનાલયની પ્રથમ વર્ષગાંઠ નિમિત્ત) પધારશે. ત્યાંથી બેંગલોરમાં જિનમંદિર તથા સમવસરણ-મંદિરના શિલાન્યાસ નિમિત્ત (તા. ૨૩-૨૪ માર્ચ) ગુરુદેવ બેંગલોર પધારશે. બેંગલોરથી પુનઃ મુંબઈ પધારશે-ત્યાં રવિવાર તા. ૨૫ના રોજ બંને વખત પ્રવચનો થશે; ને તા. ૨૬ સોમવારે ગુરુદેવ ભાવનગર થઈને પુનઃ સોનગઢ પધારશે. મુંબઈના કાર્યક્રમ દરમિયાન જિનમંદિરોના દર્શન ઉપરાંત ગુરુવારે બોરીવલી-સ્થિત ‘ત્રિમૂર્તિ’ ભગવંતોના દર્શને પણ પધારશે.

❖ આ વખતે દેશમાં હુક્કાળની મુશ્કેલ પરિસ્થિતિ વર્તતી હોવાથી, સોનગઢમાં ધાર્મિકશિક્ષણ વર્ગો ચાલશે નહીં. જોકે સોનગઢમાં પાણીની મુશ્કેલી નથી, તેમજ સમિતિની ભોજનશાળા વ્યવસ્થિત ચાલુ છે; પણ શિક્ષણવર્ગો ચલાવવા યોગ્ય પરિસ્થિતિ નથી. સોનગઢમાં ગાયોના ઘાસચારા માટે ખાસ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે, તે માટેનું એક ખાસ જુદું ફંડ પણ ચાલે છે.

❖ આત્મધર્મના પ્રચારમાં જિજાસુજીવો ખૂબ ઉત્સાહથી રસ ધરાવે છે, ને ગ્રાફક સંખ્યા હિંદી-ગુજરાતી મળીને છ ફજાર સુધી પણોંચી ગઈ છે. તેમાં ૧૨૦ જેટલા અંકો તો પરદેશોમાં જાય છે. આપ પણ આપના સ્નેહીજનોને ભારતના ઉત્તમ અધ્યાત્મસંસ્કારનો સ્વાદ ચખાડવા આત્મધર્મ જરૂર મોકલો. માત્ર દશ ત્રણ. માં આખા વર્ષ સુધી ભારતદેશના ઊંચા અધ્યાત્મ-સંસ્કારોથી તે પરદેશોમાં ભારતનું ગૌરવ વધારશે. અરે, આત્મધર્મ ધરના ટેબલ ઉપર અમસ્તુ પડ્યું હશે તોપણ તેને દેખી-દેખીને ભારતના ઉચ્ચસંસ્કારો તેને યાદ આવશે. પરદેશોમાં લવાજમ વાર્ષિક દશ રૂપિયા છે; ભારતમાં ચાર રૂપિયા છે.

ધ્રાગધ્રાના સવિતાબેન (તેઓ વકીલ કેશવલાલ ડામરભાઈ શાહના ધર્મપત્ની, ઉ વર્ષ ૫૫)
તા. ૫-૩-૭૭ના રોજ મુંબઈ મુકામે તેમના ભત્રીજા રજનીકાન્તને વેર સ્વર્ગવાસ પામ્યા છે. દેવ-ગુરુ-ધર્મના શરણે તેઓ આત્મહિત પામો.

નાઈરોબીના ભાઈશ્રી ચંદ્રકાન્તભાઈની બેબી માલાબેન, માત્ર સવાઈ માસની વયે તા. ૧૮-૨-૭૭ના રોજ સ્વર્ગવાસ પામેલ છે. પુષ્યવંત ઘરે જૈનકુળમાં આવીને પણ આયુષ્યની આવી અલ્પતા દેખીને, જિજાસુજીવોએ આયુષ્યનો ભરોસો છોડીને ચૈતન્યનું કામ તત્કાળ કરવા જેવું છે.

જેના સેવનથી ભવનો પાર પમાય ને મોકસુખ મળે

— એવા જૈનમાર્ગનો પરમ મહિમા —

જૈન સંપ્રદાયમાં આવીને પણ જેઓ અનેકવિધ વિષયકખાયના પોષક કુમાર્ગને સેવી રહ્યા છે એવા જીવો પ્રત્યે અત્યંત કસણાથી, જૈનમાર્ગના પરમ મહિમાપૂર્વક ગુરુદેવ કહે છે કે—

અરે જીવ ! તું મનુષ્ય થઈને જૈનસંપ્રદાયમાં આવ્યો, પંચપરમેષ્ઠી ભગવાન તને નિમિત્ત તરીકે મળ્યા, એમની રત્ન જેવી વાણી તને મળી, —અને હજુ તું બીજે જ્યાં-ત્યાં કુમાર્ગમાં ભટક ! —એ તો શરમ છે... કલંક છે. ઇન્દ્રો જેને ભક્તિથી પૂજે એવા ભગવાન તને નિમિત્તપણે મળ્યા અને હજુ તું બીજા અજૈન રસ્તે જા—એ તે કાંઈ શોભે છે !

બાપુ ! અરિહંત અને સિદ્ધ જેવા પરમાત્મા દેવ, અને આચાર્ય-ઉપાધ્યાય-સાધુ જેવા વીતરાગીગુરુઓ, ને તેમની અલૌકિક વાણી, —આવો મહાન યોગ મળવો બહુ મૌઘો છે. અરે, આવી ઉત્તમ વસ્તુ તને મળી, જૈનધર્મ તને મળ્યો, — તેમણે મહાન ચૈતન્યનિધાન તને તારામાં બતાવ્યા, —તો હવે બીજે ભટકવાનું ધોડ....ને અંદર તારા ચૈતન્યનિધાનને દેખ. અરે, પંચપરમેષ્ઠી ભગવંતોનો કેટલો મહિમા છે ! એને તો ઓળખ... તોય તને કુમાર્ગમાંથી પ્રેમ છૂટી જશે. આ જગતમાં જૈનમાર્ગ સિવાય સજજનોને બીજું કોઈ શરણ નથી.

અરે જીવ ! જૈનમાર્ગ પામીને તને એમ મહિમા આવવો જોઈએ કે અણા ! આવો સુંદર જૈનમાર્ગ, ગુરુપ્રતાપે આ કળિકાળમાં મહાભાગ્યે મને મળ્યો—કે જેના સેવનથી મારા ભવદુઃખનો અંત આવે ને મને મોકાનું મહાન સુખ મળે. તો હવે જગત આખાને એકકોર મુક્તીને, આવો પરમહિતકર જૈનમાર્ગ, અને વીતરાગી પંચપરમેષ્ઠી ભગવંતોને બરાબર ઓળખીને, તેનો અત્યંત મહિમા લાવીને, તેમણે બતાવેલા મારા આત્મસ્વરૂપને ઓળખીને, આ અવસરમાં આત્મહિતને સાધી જ લઉં.

અહો ધન્ય છે આ જગતમાં પંચપરમેષ્ઠી ભગવંતો, અને તેમણે બતાવેલો જૈનધર્મ,... કે જેના પ્રતાપે આ જીવ અપૂર્વ હિત પામ્યો.